

**AGENCIJA ZA OBEZBJEĐIVANJE KVALITETA VISOKOG
OBRAZOVANJA**

TEMATSKA ANALIZA

**PRVOG CIKLUSA REAKREDITACIJE
USTANOVA VISOKOG OBRAZOVANJA U
CRNOJ GORI**

Autori: Sektor za međunarodnu saradnju i istraživanje uz podršku Sektora za
eksterne evaluacije i eksternog konsultanta Mihaila Paunovića

Podgorica, septembar 2026. godine

**AGENCY FOR QUALITY ASSURANCE IN HIGHER
EDUCATION**

**THEMATIC ANALYSIS
OF THE FIRST CYCLE OF RE-
ACCREDITATION OF HIGHER EDUCATION
INSTITUTIONS IN MONTENEGRO**

Authors: International Cooperation and Research Sector, with the support of
the External Evaluations Sector and external consultant Mihailo Paunović

Podgorica, September 2026

EXECUTIVE SUMMARY

This thematic analysis provides a comprehensive overview and assessment of the first cycle of re-accreditation of higher education institutions in Montenegro, conducted between 2019 and the end of 2023. It draws upon re-accreditation reports, as well as the applicable rules, standards, guidelines, and legislative framework. A total of 28 institutional re-accreditation reports were reviewed, with institutions classified according to the scientific or artistic fields in which they offer study programs: natural sciences, technical and technological sciences, medical sciences, social sciences, humanities, agricultural sciences, arts, and interdisciplinary sciences. The analysis identifies key trends, the most common recommendations of expert panels, and the challenges faced in the re-accreditation process, with particular emphasis on the patterns in the formulation of recommendations, their applicability, and their alignment with the relevant standards.

Over the course of this cycle, a total of 279 study programs were evaluated. Of these, 202 were re-accredited within the institutional re-accreditation process, while 77 underwent initial accreditation, covering both newly introduced programs and existing ones revised in line with the then applicable Law on Higher Education (2017), and therefore treated as new. The evaluation process was extensive, with a predominance of study programs in the fields of social sciences and technical and technological sciences. The most intensive phase took place in 2022, when the majority of institutional re-accreditation procedures were carried out. The University of Montenegro played a central role in this process, while private universities and independent faculties more frequently underwent initial accreditation of study programs. The fields of arts, agricultural sciences, medical sciences, and interdisciplinary sciences were considerably less represented. Across the system, the distribution of programs by field and study level was relatively balanced between bachelor's and master's programs, with fewer disciplines represented at doctoral level.

The recommendations issued by expert panels reflected the specific characteristics and needs of each field. In natural sciences, they focused on strengthening quality assurance, improving teaching practice and mentorship, involving students in decision-making, enhancing research engagement, and improving communication with alumni and employers. In technical and technological sciences, emphasis was placed on enhancing student surveys, staff mobility and development, digitalizing teaching materials, improving infrastructure, and deepening cooperation with industry and alumni. Medical sciences recommendations stressed public accessibility of documents, standardization of ECTC catalogues, academic support for students, infrastructure development, international cooperation, and development of digital resources. In social sciences, the focus was on professional development of teaching staff, reducing teaching loads, improving teaching methods, strengthening research, and involving students and external stakeholders in program revision. Humanities recommendations included modernizing teaching, strengthening research, expanding international cooperation, and encouraging participation of employees in quality assurance. In agricultural sciences, panels emphasized improving practical training, international cooperation, digital accessibility of information, alumni engagement, and strategic approach to curriculum development. In the arts, recommendations targeted syllabus revision, clearer course prerequisites, greater elective options, improvement of practical training, stronger labor market links, and changes to admission procedures. In interdisciplinary sciences, they called for publishing quality policies, refining action plans, adapting teaching to emergency situations, strengthening research, and improving communication of program goals.

When all fields are considered together, a core set of recurring recommendations emerges: strengthening quality assurance systems, improving teaching through modern pedagogical approaches, actively involving students in evaluation and program development, modernizing teaching methods, strengthening international cooperation, and improving the accessibility and timeliness of information.

While these recommendations appeared across all fields to varying degrees, each area also had specific priorities rooted in the nature of its programs and professional environment. For example, technical and technological sciences prioritized digital resources and industry collaboration; medical sciences focused on infrastructure accessibility and academic support; agricultural sciences emphasized enhancing practical training and aligning educational content with the specific characteristics of the agricultural sector; and arts highlighted admission autonomy and artistic aptitude testing.

The analysis of expert panel reports reveals considerable variation in scope, structure, depth, and quality of findings. Higher-quality reports are characterized by a high level of detail. They include assessments of full or partial fulfilment of the criteria, supported by clear, well-reasoned comments, as well as a large number of specific recommendations for improvement. Such reports also addressed additional relevant aspects of evaluation, reflecting thorough preparation and a well-executed review process. Their recommendations were generally clear, applicable, and directly linked to the relevant standards, though some also extended to broader topics. These higher-quality reports offered substantial potential for institutions to enhance both strategic and operational aspects of their work, enabling short- and long-term improvements. However, even in such reports, the level of detail varied across criteria, reflecting differences in the approaches of panel members, the complexity of the issues, or the availability of documentation.

In contrast, lower-quality reports featured shorter, more general comments and fewer recommendations. Such recommendations were often weakly linked to the criteria and standards, requiring further elaboration to be operationally useful. Some exhibited inconsistencies in formulation and specificity across standards, and in certain cases, recommendations listed under one standard were more relevant to another, reducing their practical value.

Some reports from the early stages of the first re-accreditation cycle were prepared using an older template that did not include a dedicated section for recommendations under each standard. When recommendations were provided, they were usually embedded within general comments or placed at the end of the report, often remaining too general and insufficiently linked to the relevant standards. This shortcoming was later resolved by introducing a revised template that required recommendations to be listed for each standard, thereby improving the clarity, structure, and practical value of the reports for institutions and other stakeholders in the higher education system.

Despite these differences, most reports are of higher quality, and most recommendations – whether precise or more general – provide a solid basis for improving institutional performance and study program quality. To enhance the clarity, objectivity, and usefulness of future re-accreditation processes, lessons from this cycle should be translated into practical guidance. This includes consistently linking recommendations to specific standards and criteria, ensuring their clarity and feasibility, and achieving greater methodological consistency across panels. These improvements should be supported by targeted training for panel members, covering not only the formulation of recommendations but also the interpretation of standards, assessment of evidence, and structuring of findings.

The role of coordinators should be strengthened to ensure consistent application of methodology and to guide panels during the evaluation process. Additional improvements include refining report templates to better align standards, criteria, and evidence; introducing follow-up sections to monitor implementation of previous recommendations; and prioritizing recommendations by importance. Using good practice examples, along with systematic technical and linguistic review, would further improve clarity and usability, making re-accreditation a more effective tool for continuous quality enhancement.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. VISOKO OBRAZOVANJE U CRNOJ GORI	2
3. USTANOVE VISOKOG OBRAZOVANJA I AKREDITOVANI STUDIJSKI PROGRAMI	4
4. ANALIZA IZVJEŠTAJA EKSPERTSKIH KOMISIJA O REAKREDITACIJI USTANOVA VISOKOG OBRAZOVANJA U CRNOJ GORI	15
4.1. PRIRODNE NAUKE	17
4.1.1. Trendovi i pitanja koji su proistekli iz preporuka ekspertskih komisija	18
4.1.2. Zaključni komentar za oblast prirodne nauke	19
4.2. TEHNIČKO-TEHNOLOŠKE NAUKE	20
4.2.1. Trendovi i pitanja koji su proistekli iz preporuka ekspertskih komisija	21
4.2.2. Zaključni komentar za oblast tehničko-tehnološke nauke	27
4.3. MEDICINSKE NAUKE	28
4.3.1. Trendovi i pitanja koji su proistekli iz preporuka ekspertskih komisija	29
4.3.2. Zaključni komentar za oblast medicinske nauke	29
4.4. DRUŠTVENE NAUKE	30
4.4.1. Trendovi i pitanja koji su proistekli iz preporuka ekspertskih komisija	31
4.4.2. Zaključni komentar za oblast društvene nauke	37
4.5. HUMANISTIČKE NAUKE	38
4.5.1. Trendovi i pitanja koji su proistekli iz preporuka ekspertskih komisija	39
4.5.2. Zaključni komentar za oblast humanističke nauke	41
4.6. POLJOPRIVREDNE NAUKE	42
4.6.1. Trendovi i pitanja koji su proistekli iz preporuka ekspertskih komisija	42
4.6.2. Zaključni komentar za oblast poljoprivredne nauke	43
4.7. OSTALE HUMANISTIČKE NAUKE - UMJETNOST	44
4.7.1. Trendovi i pitanja koji su proistekli iz preporuka ekspertskih komisija	44
4.7.2. Zaključni komentar za oblast umjetnost	46
4.8. INTERDISCIPLINARNE NAUKE	47
4.8.1. Trendovi i pitanja koji su proistekli iz preporuka ekspertskih komisija	47
4.8.2. Zaključni komentar za oblast interdisciplinarne nauke	47
5. ZAKLJUČAK	49
5.1. NAJČEŠĆE PREPORUKE EKSPERTSKIH KOMISIJA	49
5.2. GENERALNI ZAKLJUČCI ZA SVE OBLASTI I PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE PROCESA REAKREDITACIJE	51

1. UVOD

Pod terminom reakreditacija ustanova visokog obrazovanja podrazumijeva se proces kojim se za licencirane ustanove visokog obrazovanja i akreditovane studijske programe potvrđuje njihov kvalitet i javna prepoznatljivost. Reakreditacija ustanova visokog obrazovanja u Crnoj Gori zasniva se na Zakonu o visokom obrazovanju, kao i na podzakonskim aktima koje je donijela Agencija za obezbjeđivanje kvaliteta visokog obrazovanja, prvenstveno *Pravilima o postupku reakreditacije ustanova visokog obrazovanja i Standardima i smjernicama za reakreditaciju ustanova visokog obrazovanja*. Cilj reakreditacije je da doprinese unapređenju kvaliteta rada ustanova visokog obrazovanja, u skladu sa Standardima i smjernicama za obezbjeđivanje kvaliteta u Evropskom prostoru visokog obrazovanja (ESG 2015), kao i da obezbijedi transparentnost kroz pružanje pouzdanih informacija javnosti o ustanovama i studijskim programima (SP) koji se na njima izvode. Svrha standarda jeste da definišu uslove koje ustanova visokog obrazovanja treba da ispuni za uspješnu organizaciju i realizaciju studijskih programa.

Proces reakreditacije sprovodi se u skladu sa propisanim procedurama koje obuhvataju pripremu izvještaja o samoevaluaciji od strane ustanove u skladu sa kriterijumima, posjetu ekspertske komisije ustanovi visokog obrazovanja uz prisustvo koordinatora koga određuje Agencija iz redova zaposlenih, izradu izvještaja o reakreditaciji od strane komisije, donošenje odluke Agencije na osnovu tog izvještaja, kao i sprovođenje naknadne (follow-up) kontrole u cilju praćenja realizacije preporuka.

U skladu sa novim Zakonom o visokom obrazovanju (2025), Agencija ima ključnu ulogu u obezbjeđivanju i unapređenju kvaliteta visokog obrazovanja. Njene nadležnosti obuhvataju sprovođenje postupaka akreditacije i reakreditacije i izdavanje odgovarajućih sertifikata, utvrđivanje standarda i kriterijuma za internu i eksternu evaluaciju, kao i vođenje registra akreditovanih studijskih programa i reakreditovanih ustanova. Pored toga, Agencija utvrđuje metodologiju za klasifikaciju ustanova, formira listu eksperata za postupke evaluacije, sarađuje sa ustanovama visokog obrazovanja i privredom, učestvuje u postupcima priznavanja inostranih obrazovnih isprava i obavlja druge poslove u skladu sa zakonom.

Agencija takođe analizira izvještaje o internoj i eksternoj evaluaciji i, na osnovu njihovih nalaza, predlaže mjere za unapređenje kvaliteta visokog obrazovanja koje dostavlja Ministarstvu nadležnom za poslove prosvjete. U tom kontekstu, izrada tematskih analiza predstavlja važan instrument za sagledavanje opštih nalaza procesa obezbjeđivanja kvaliteta i identifikaciju sistemskih izazova i mogućnosti za unapređenje. Ovakav pristup u skladu je i sa ESG standardom 3.4 (Thematic Analysis), koji naglašava obavezu agencija da redovno objavljuju izvještaje u kojima analiziraju nalaze svojih aktivnosti u oblasti eksternog obezbjeđivanja kvaliteta. Na taj način, tematske analize doprinose unapređenju prakse rada Agencije, većoj transparentnosti sistema i razvoju kulture kvaliteta u visokom obrazovanju.

Ova tematska analiza ima za cilj da pruži pregled i ocjenu procesa reakreditacije ustanova visokog obrazovanja sprovedenog tokom prvog ciklusa reakreditacije u Crnoj Gori, u periodu od 2019. do kraja 2023. godine. Analiza se zasniva na izvještajima o reakreditaciji, kao i na važećim pravilima, standardima, smjernicama i zakonodavnom okviru.

Izvještaji su analizirani pojedinačno, pri čemu su ustanove svrstane prema oblastima u kojima ostvaruju studijske programe: prirodne nauke, tehničko-tehnološke nauke, medicinske nauke, društvene nauke, humanističke nauke, poljoprivredne nauke, ostale humanističke nauke - umjetnost i interdisciplinarne nauke. Identifikovani su ključni trendovi i pitanja koja proističu iz preporuka ekspertskih komisija, a za svaku oblast dat je poseban zaključni komentar. Poseban fokus stavljen je na uočene obrasce, najčešće preporuke i izazove u sprovođenju procesa reakreditacije. U završnom dijelu sumirane su najčešće

preporuke, dati su opšti zaključci za sve oblasti i predložene preporuke za unapređenje postupka reakreditacije.

2. VISOKO OBRAZOVANJE U CRNOJ GORI

Pravni okvir sistema visokog obrazovanja u Crnoj Gori zasniva se na Zakonu o visokom obrazovanju, Zakonu o akademskom integritetu, kao i pratećem setu podzakonskih akata i standarda koji uređuju različite aspekte organizacije, izvođenja i evaluacije visokoškolskog obrazovanja. Strateški okvir razvoja sektora visokog obrazovanja definisan je Strategijom razvoja visokog obrazovanja Crne Gore za period 2024–2027, koja daje pravac reformama, unapređenju kvaliteta, internacionalizaciji i povezivanju sa tržištem rada.

Ključna institucija zadužena za sprovođenje politike obezbjeđivanja kvaliteta u visokom obrazovanju jeste Agencija za obezbjeđivanje kvaliteta visokog obrazovanja, osnovana 2017. godine izmjenama tadašnjeg Zakona o visokom obrazovanju. Novi Zakon o visokom obrazovanju („Službeni list Crne Gore“, br. 122/2025) stupio je na snagu 23. oktobra 2025. godine i predstavlja važeći normativni okvir u ovoj oblasti. Postupci obezbjeđivanja kvaliteta ostvaruju se kroz kombinaciju internih mehanizama samoevaluacije ustanova i eksternih postupaka evaluacije koje sprovodi Agencija. Ključni postupci eksterne evaluacije obuhvataju akreditaciju studijskih programa, reakreditaciju ustanova visokog obrazovanja, akreditaciju posebnih programa u visokom obrazovanju za potrebe cjeloživotnog učenja, kao i periodičnu ocjenu kvaliteta rada ustanova.

Visoko obrazovanje u Crnoj Gori organizuje se na univerzitetima, fakultetima, umjetničkim akademijama i visokim školama. Ove ustanove mogu biti javne ili privatne. Javne ustanove su finansirane od strane države, dok privatne mogu imati svojstvo pravnog lica i veću autonomiju u organizaciji. U skladu sa zakonom, sve ustanove koje žele da izvedu studijske programe moraju prethodno pribaviti sertifikat o akreditaciji koji izdaje Agencija.

Studije se organizuju na tri nivoa – osnovne, postdiplomske i doktorske – i mogu biti akademske ili primijenjene. Postdiplomski nivo obuhvata specijalističke i master studije. Studijski programi se realizuju kao samostalni ili kao zajednički programi u saradnji sa domaćim ili inostranim ustanovama visokog obrazovanja, a mogu biti i interdisciplinarni, odnosno organizovani iz najmanje dvije naučne oblasti. Nastava se može izvoditi u tradicionalnom okruženju, na daljinu ili kombinovano, kao i na stranom jeziku. U skladu sa Evropskim sistemom prenosa kredita (ECTS), obim studijskog programa u toku jedne studijske godine iznosi 60 ECTS kredita, dok su studijski programi strukturirani u skladu sa propisanim ukupnim opterećenjem za svaki nivo studija.

Osnovni studijski programi mogu biti obima 180 ili 240 ECTS kredita, dok su postdiplomski studijski programi organizovani kao specijalistički (60 ECTS) ili kao master studije (60 ili 120 ECTS). Doktorski studijski programi su akademski i imaju obim od 180 ECTS kredita. Pored toga, postoje i integrisani studijski programi, najčešće u oblastima regulisanih profesija, koji obuhvataju ukupno 300 ili 360 ECTS kredita. Studijski programi osnovnih i postdiplomskih studija obavezno sadrže najmanje dva izborna modula, čime se studentima omogućava određeni stepen fleksibilnosti i individualizacije studija.

Novim Zakonom o visokom obrazovanju preciznije su uređeni organizacija studija i kvalitet nastavnog procesa. Poseban akcenat stavljen je na praktičnu nastavu, koja je obavezni dio svakog studijskog programa i organizuje se u obimu od najmanje 30 ECTS kredita na osnovnim studijama. Praktična nastava realizuje se u realnom radnom okruženju ili u okviru ustanove, u skladu sa ishodima učenja, i mora biti

pristupačna licima sa invaliditetom. Takođe, zakon prepoznaje mogućnost realizacije studijskih programa po dualnom modelu, koji podrazumijeva kombinaciju teorijske nastave na ustanovi i praktičnog obrazovanja kod poslodavca, čime se dodatno jača veza između visokog obrazovanja i tržišta rada.

Visoko obrazovanje u Crnoj Gori ostvaruje se na 11 licenciranih ustanova – četiri univerziteta i sedam samostalnih fakulteta. Svi studijski programi koji se izvode na ovim ustanovama moraju prethodno proći postupak akreditacije, dok same ustanove podliježu reakreditaciji u skladu sa zakonskim rokovima i pravilima koje propisuje Agencija.

3. USTANOVE VISOKOG OBRAZOVANJA I AKREDITOVANI STUDIJSKI PROGRAMI

Univerziteti na kojima se ostvaruje visoko obrazovanje u Crnoj Gori su: Univerzitet Crne Gore, Univerzitet Donja Gorica, Univerzitet Mediteran Podgorica i Univerzitet Adriatik Bar. Univerzitet Crne Gore u svom sastavu ima 19 fakulteta jednu akademiju i četiri instituta. Nastava se realizuje na 18 fakulteta, Muzičkoj akademiji i jednom institutu, dok ostali instituti u okviru svojih djelatnosti obavljaju naučnoistraživački rad. Univerzitet Donja Gorica obuhvata 12 fakulteta, Univerzitet Mediteran Podgorica šest, a Univerzitet Adriatik Bar takođe šest fakulteta.

Pored univerziteta, visoko obrazovanje se ostvaruje i na sljedećim samostalnim fakultetima: Fakultetu za crnogorski jezik i književnost, Fakultetu za državne i evropske studije, Fakultetu za poslovni menadžment Bar, Fakultetu za internacionalni menadžment u turizmu i hotelijerstvu Miločer – HEC i Visokoj medicinskoj školi - ICEPS Kotor, Pedagoškom fakultetu i Fakultetu slobodnih umjetnosti i nauka - FLAS.

Kada je riječ o osnivačima, Univerzitet Crne Gore i Fakultet za crnogorski jezik i književnost osnovani su od strane države i imaju status javnih ustanova, dok su sve ostale ustanove visokog obrazovanja u Crnoj Gori privatne. Tabela 1 prikazuje pregled svih ustanova visokog obrazovanja u Crnoj Gori.

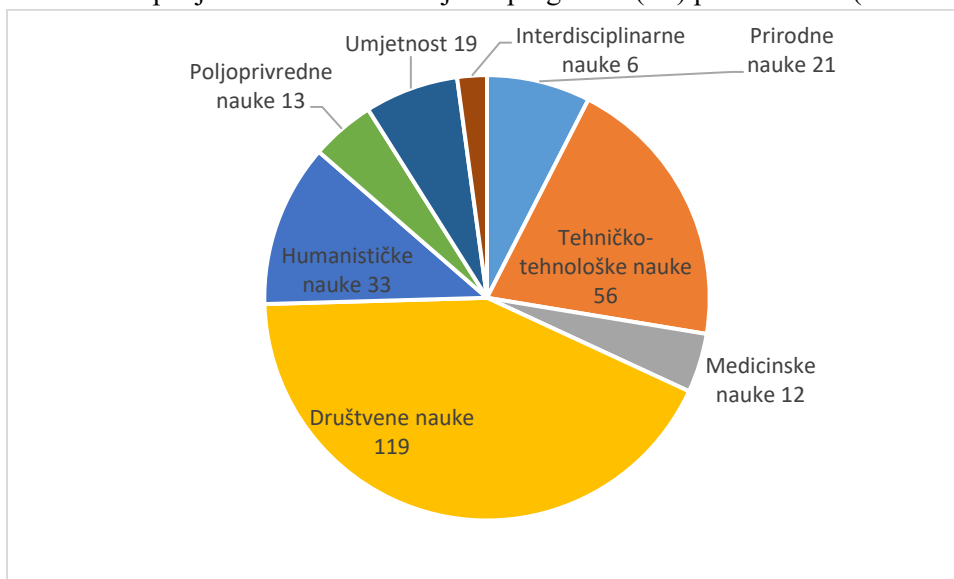
Tabela 1: Ustanove visokog obrazovanja u Crnoj Gori

Univerzitet / Samostalni fakultet	Organizaciona jedinica
Univerzitet Crne Gore	Ekonomski fakultet Fakultet političkih nauka Elektrotehnički fakultet Mašinski fakultet Metalurško-tehnološki fakultet Građevinski fakultet Arhitektonski fakultet Prirodno-matematički fakultet Medicinski fakultet Filološki fakultet Filozofski fakultet Fakultet za sport i fizičko vaspitanje Fakultet za turizam i hotelijerstvo Pomorski fakultet Kotor Fakultet likovnih umjetnosti Fakultet dramskih umjetnosti Muzička akademija Biotehnički fakultet Pravni fakultet Institut za interdisciplinarne i multidisciplinarne studije
Univerzitet Donja Gorica	Fakultet za međunarodnu ekonomiju, finansije i biznis Fakultet za informacione sisteme i tehnologije

	Fakultet pravnih nauka Humanističke studije Fakultet za prehrambenu tehnologiju, bezbjednost hrane i ekologiju Fakultet za dizajn i multimediju Fakultet umjetnosti Fakultet za sportski menadžment Fakultet za kulturu i turizam Politehnika Fakultet primijenjene nauke Filološki fakultet
Univerzitet Mediteran Podgorica	Fakultet za turizam Fakultet za ekonomiju i biznis Fakultet za informacione tehnologije Fakultet vizuelnih umjetnosti Pravni fakultet Fakultet za strane jezike
Univerzitet „Adriatik Bar	Fakultet za biznis i turizam Budva Fakultet za menadžment Herceg Novi Fakultet za saobraćaj, komunikacije i logistiku Budva Fakultet za pomorstvo i turizam Bar Fakultet za mediteranske poslovne studije Tivat Fakultet za poslovnu ekonomiju i pravo Bar
Samostalni fakulteti	Fakultet za crnogorski jezik i književnost Fakultet za državne i evropske studije Fakultet za poslovni menadžment Bar Fakultet za internacionalni menadžment u turizmu i hotelijerstvu Miločer – HEC Visoka medicinska škola ICEPS, Kotor Pedagoški fakultet Fakultet slobodnih umjetnosti i nauka - FLAS

Tokom prvog ciklusa reakreditacije ustanova visokog obrazovanja u Crnoj Gori, koji je sproveden u periodu od 2019. do kraja 2023. godine, evaluirana su ukupno 202 studijska programa. Uporedo sa sprovođenjem prvog ciklusa reakreditacije ustanova, evaluirano je 77 studijskih programa u postupku njihove akreditacije. U ovu drugu grupu spadaju novi studijski programi, kao i oni postojeći koji su usklađeni sa tadašnjim Zakonom o visokom obrazovanju iz 2017. godine, što je uslovalo njihovu akreditaciju kao da se radi o novim programima. Slika 1 prikazuje kojim naučnim, odnosno umjetničkim oblastima pripadaju akreditovani, odnosno reakreditovani studijski programi.

Slika 1: Raspodjela evaluiranih studijskih programa (SP) po oblastima (svi nivoi studija)

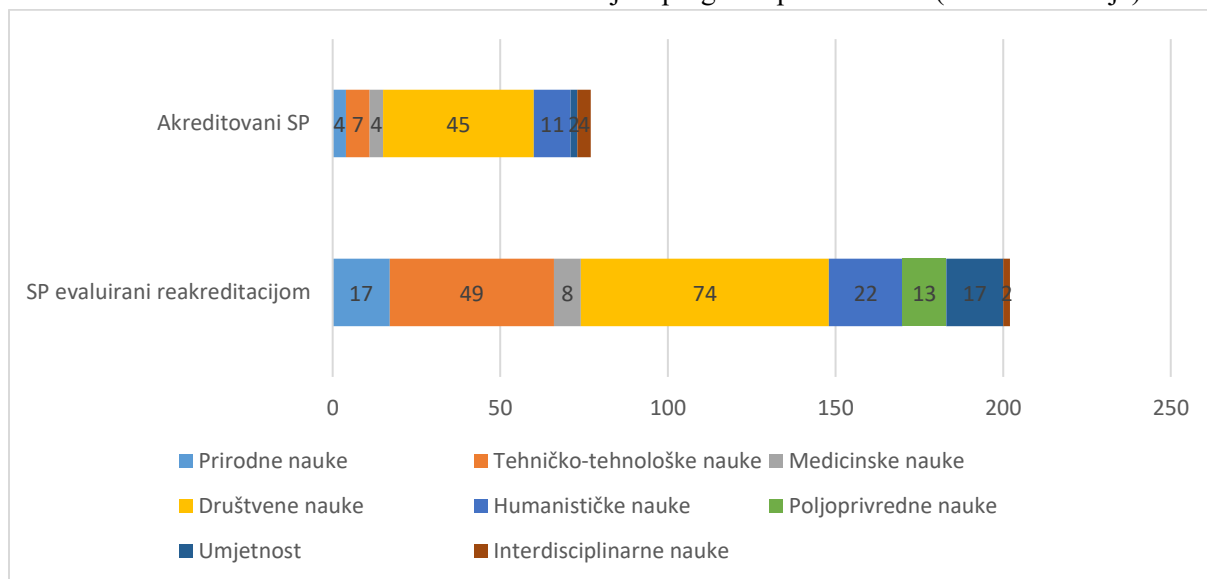
Najzastupljenija oblast su društvene nauke sa ukupno 119 studijskih programa, što čini više od 40% svih evaluiranih programa. Slijede tehničko-tehnološke nauke sa 56 programa i humanističke nauke sa 33 programa. Ostale oblasti su znatno manje zastupljene: prirodne nauke sa 21 programom, umjetnost sa 19, poljoprivredne nauke sa 13 i medicinske nauke sa 12 programa. Najmanje je zastupljena oblast interdisciplinarnih nauka, sa svega 6 programa.

Slika 2 prikazuje broj akreditovanih i reakreditovanih (evaluiranih reakreditacijom ustanove) studijskih programa u periodu od 2019. do kraja 2023. godine, razvrstanih po naučnim, odnosno umjetničkim oblastima. Najviše reakreditovanih programa evidentirano je u oblasti društvenih nauka – ukupno 74, dok ih je dodatnih 45 akreditovano kroz postupak akreditacije. Slično se može uočiti i u oblasti tehničko-tehnoloških nauka, gdje je 49 programa reakreditovano, a sedam akreditovano. Humanističke nauke imaju ukupno 33 programa, od čega su 22 reakreditovana, a 11 akreditovanih.

U oblasti prirodnih nauka reakreditovano je 17, a akreditovano četiri programa, dok umjetnost obuhvata 17 reakreditovanih i dva akreditovana programa. U oblasti poljoprivrednih nauka reakreditovano je 13 programa, dok u posmatranom periodu nije zabilježena nijedna akreditacija¹. Medicinske nauke obuhvataju osam reakreditovanih i četiri akreditovana programa. Najmanje zastupljena oblast su interdisciplinarne nauke, sa svega dva reakreditovana i četiri akreditovana programa.

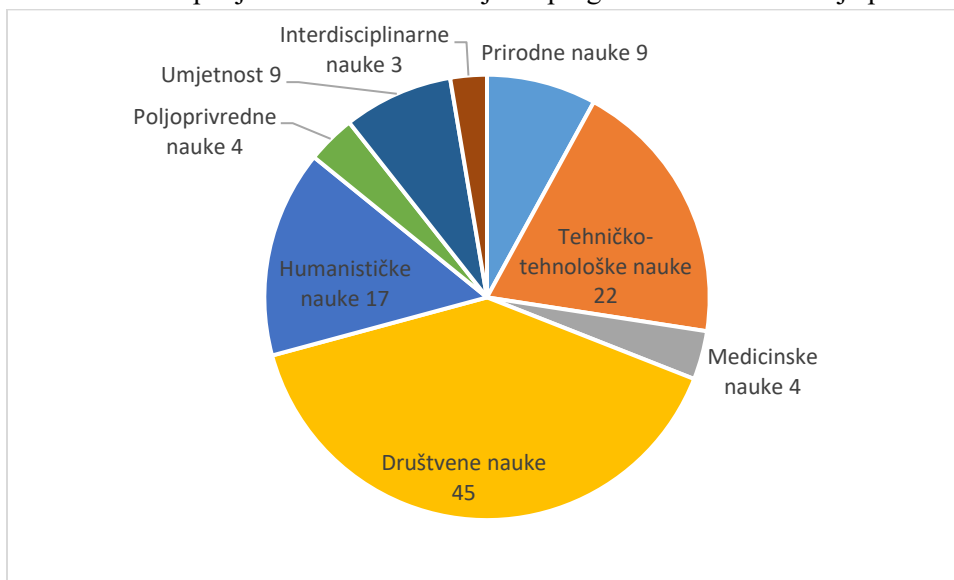
¹ Akreditacija podrazumijeva evaluaciju potpuno novog studijskog programa ili postojećeg studijskog programa koji je izmijenjen u obimu koji prelazi Zakonom definisani prag izražen u ECTS kreditima.

Slika 2: Akreditovani i reakreditovani studijski programi po oblastima (svi nivoi studija)

Tokom prvog ciklusa reakreditacije ustanova, akreditovano je ili reakreditovano ukupno 113 studijskih programa osnovnih, 123 programa master, šest programa integrisanih i 37 programa doktorskih studija. Slika 3 prikazuje kojim naučnim, odnosno umjetničkim oblastima pripadaju akreditovani, odnosno reakreditovani studijski programi osnovnih studija.

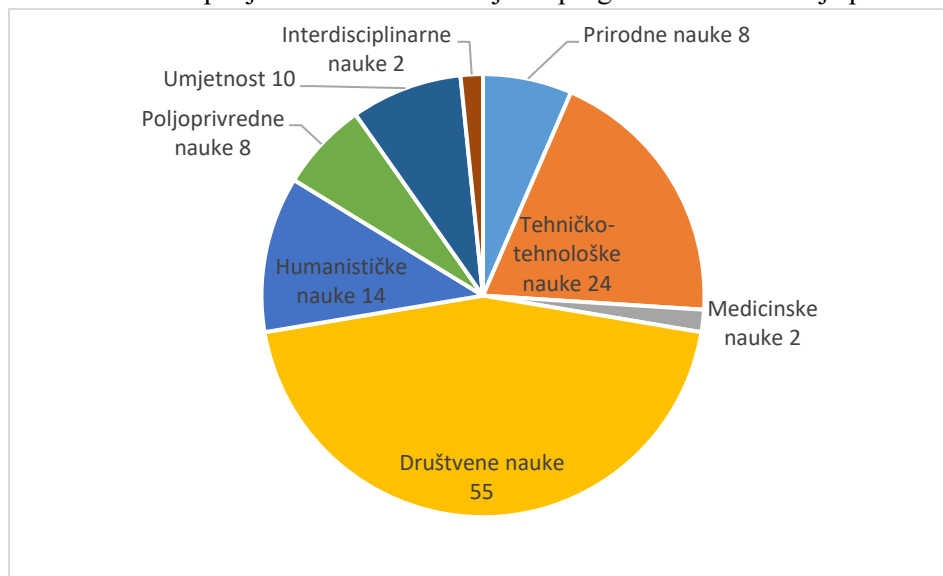
Slika 3: Raspodjela evaluiranih studijskih programa osnovnih studija po oblastima

Na nivou osnovnih studija dominiraju programi iz oblasti društvenih nauka sa ukupno 45 programa, što čini značajan dio ukupne ponude na ovom nivou obrazovanja. Slijede tehničko-tehnološke nauke sa 22 programa i humanističke nauke sa 17 programa. U ostalim oblastima broj programa je znatno manji: po devet u oblasti umjetnosti i devet u prirodnim naukama, dok medicinske i poljoprivredne nauke imaju po četiri programa. Najmanje je zastupljena oblast interdisciplinarnih nauka, sa svega tri programa. Ovakva

raspodjela ukazuje na snažnu orijentaciju osnovnih studija ka društvenim i tehničko-tehnološkim oblastima, uz umjerenu zastupljenost ostalih oblasti. Slika 4 prikazuje kojim naučnim, odnosno umjetničkim oblastima pripadaju akreditovani, odnosno reakreditovani studijski programi master studija.

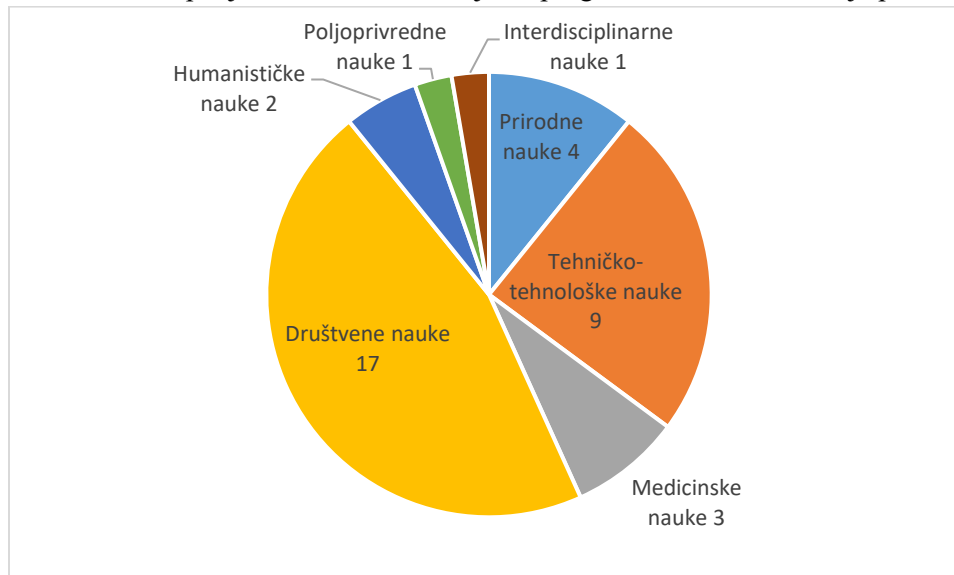
Slika 4: Raspodjela evaluiranih studijskih programa master studija po oblastima

I na master nivou najzastupljenije su društvene nauke sa ukupno 55 programa, što ukazuje na dominaciju ove oblasti i na ovom nivou studija. Slijede tehničko-tehnološke nauke sa 24 programa, dok se u oblasti humanističkih nauka izvodi 14 master programa. Po osam programa imaju prirodne i poljoprivredne nauke, dok je u oblasti umjetnosti evaluirano 10 programa. Najmanje su zastupljene medicinske i interdisciplinarne nauke, sa po dva programa. U poređenju sa osnovnim studijama, master nivo zadržava sličan obrazac dominacije društvenih i tehničkih nauka, uz blago povećanje zastupljenosti programa iz poljoprivrednih nauka.

Kada su u pitanju integrisane studije, tokom posmatranog perioda evaluirano je ukupno šest programa. Polovina ovih programa realizuje se u oblasti medicinskih nauka, dok se preostali odnose na društvene (dva) i tehničko-tehnološke nauke (jedan). Zbog njihovog ograničenog broja, ovi programi nisu prikazani grafički. Slika 5 prikazuje kojim naučnim, odnosno umjetničkim oblastima pripadaju akreditovani, odnosno reakreditovani studijski programi doktorskih studija.

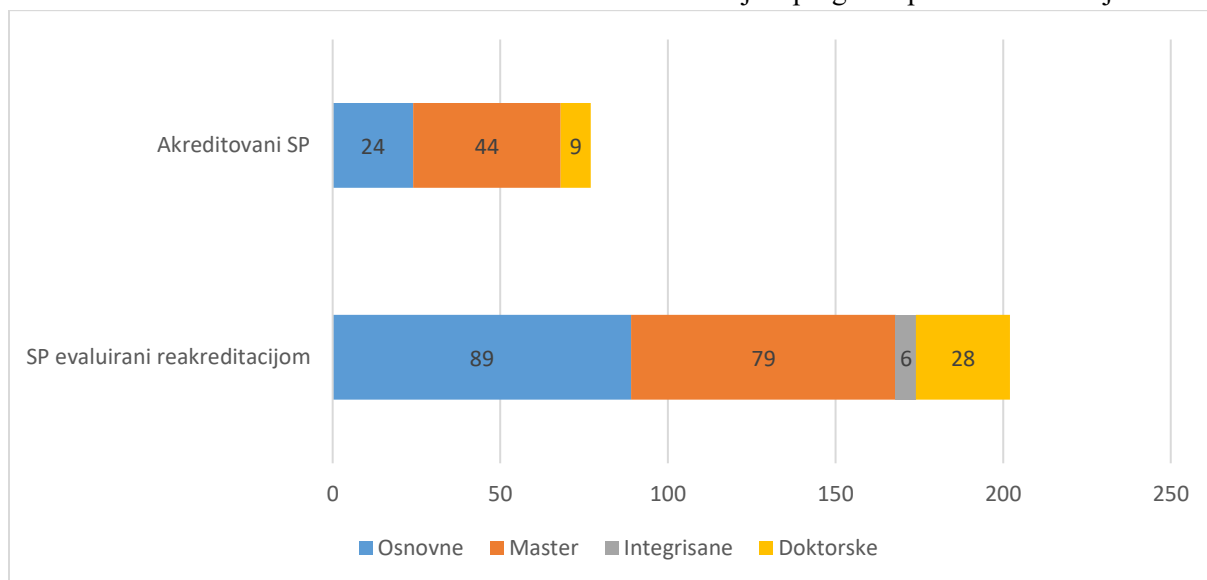
Slika 5: Raspodjela evaluiranih studijskih programa doktorskih studija po oblastima

Na doktorskom nivou dominiraju programi iz oblasti društvenih nauka sa ukupno 17 programa, što predstavlja gotovo polovinu svih evaluiranih programa doktorskih studija. Tehničko-tehnološke nauke slijede sa 9 programa, dok prirodne nauke imaju 4. Zastupljenost ostalih oblasti je znatno manja: medicinske nauke imaju 3 programa, humanističke 2, dok su oblasti poljoprivrednih i interdisciplinarnih nauka zastupljene sa po jednim programom. Ova struktura ukazuje na znatno uže fokusiranje doktorskih studija u odnosu na osnovne i master nivoe, uz izraženu dominaciju društvenih i tehničko-tehnoloških nauka i veoma ograničenu ponudu u drugim oblastima.

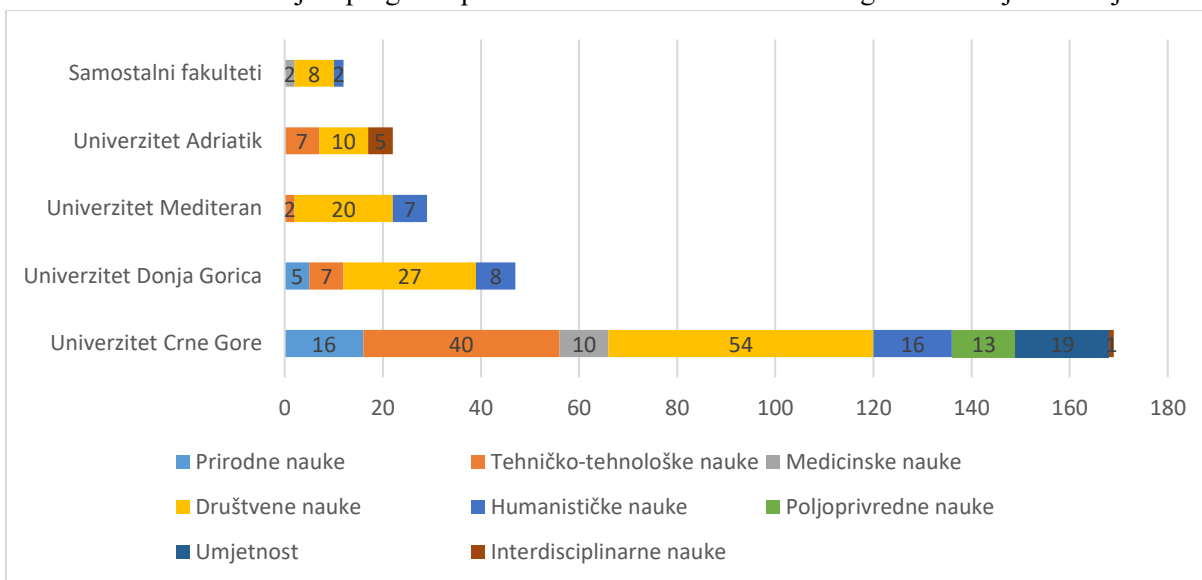
Pregled ukupnog broja akreditovanih i reakreditovanih studijskih programa po svim nivoima studija dat je na Slici 6. Reakreditacija je najčešće sprovedena na osnovnim studijama (89), a zatim slijede master studije sa 79 reakreditovanih programa. Na nivou doktorskih studija reakreditovana su 28 programa, dok je najmanje reakreditovanih programa zabilježeno kod integrisanih studija (6). Kada je riječ o akreditaciji, najviše programa je akreditovano na master nivou (44), zatim na osnovnim studijama (24), dok je na doktorskim studijama akreditovano 9 programa. Kod integrisanih studija nije bilo akreditovanih programa. Prikazana struktura ukazuje na dominaciju reakreditovanih u odnosu na novoakreditovane studijske programe na svim nivoima studija, što je očekivano usljed činjenice da reakreditacija obuhvata evaluaciju svih akreditovanih studijskih programa koje izvode ustanove, dok se akreditacija sprovodi za nove studijske programe koji se uvode u sistem visokog obrazovanja.

Slika 6: Akreditovani i reakreditovani studijski programi po nivoima studija

Struktura evaluiranih studijskih programa prema naučnim, odnosno umjetničkim oblastima i ustanovama visokog obrazovanja u Crnoj Gori prikazana je na Slici 7.

Slika 7: Studijski programi po oblastima i ustanovama visokog obrazovanja u Crnoj Gori

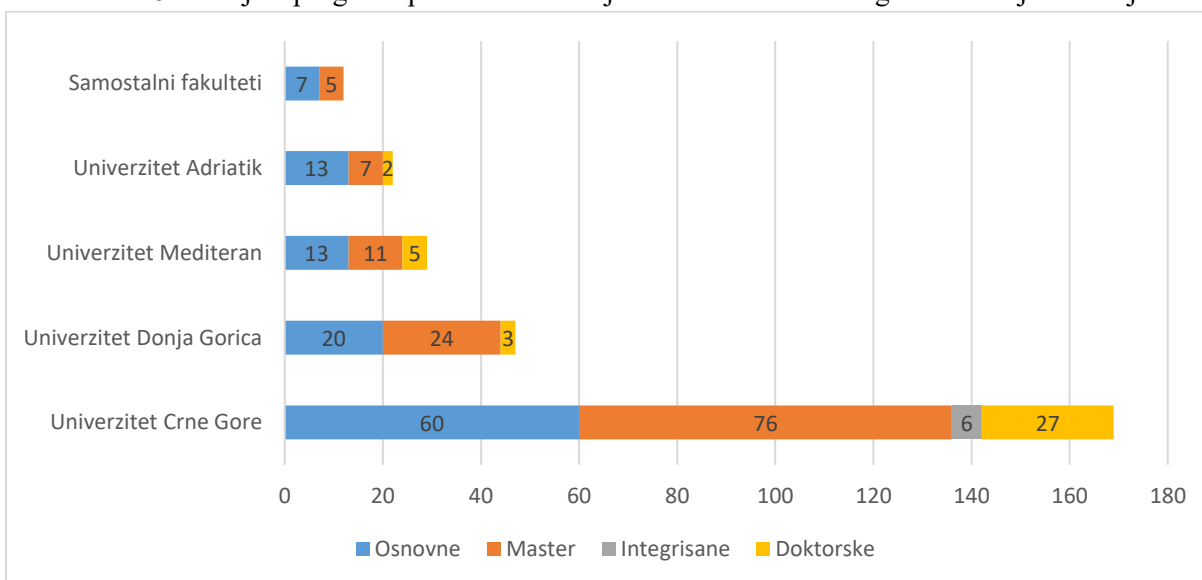
Najveći broj programa realizuje se na Univerzitetu Crne Gore, koji pokriva sve naučne i umjetničke oblasti sa ukupno najviše programa u društvenim (54), tehničko-tehnološkim (40) i humanističkim naukama (16), kao i u oblasti umjetnosti (19) i prirodnih nauka (16). Univerzitet Donja Gorica ističe se brojem programa u društvenim (27) i humanističkim naukama (8), dok Univerzitet Mediteran najviše

programa realizuje u oblasti društvenih nauka (20). Univerzitet Adriatik pokriva dominantno društvene (10) i tehničko-tehnološke nauke (7). Samostalni fakulteti realizuju manji broj programa, dominantno iz društvenih nauka (8), ali su prisutni i u medicinskim, humanističkim i interdisciplinarnim oblastima.

Ova raspodjela ukazuje na izraženu koncentraciju studijskih programa u društvenim naukama na svim univerzitetima, dok su oblasti poput poljoprivrednih, interdisciplinarnih nauka i umjetnosti znatno manje zastupljene i realizuju se u ograničenom broju ustanova visokog obrazovanja.

Pored razlika u naučnim odnosno umjetničkim oblastima, značajne su i razlike u strukturi studijskih programa po nivoima studija koje realizuju različiti univerziteti u Crnoj Gori. Slika 8 prikazuje broj evaluiranih studijskih programa po univerzitetima, razvrstanih prema nivou studija.

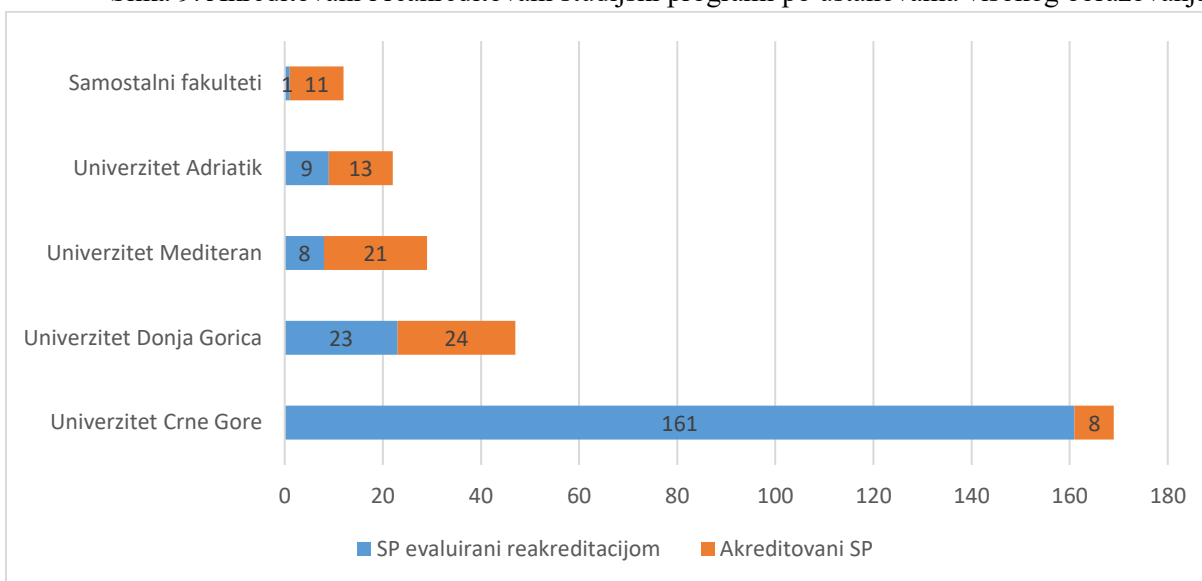
Slika 8: Studijski programi po nivoima studija i ustanovama visokog obrazovanja u Crnoj Gori

Sa ukupno 169 studijskih programa, Univerzitet Crne Gore ima daleko najobimniju studijsku ponudu, od čega 60 osnovnih, 76 master, šest integrisanih i 27 doktorskih. Univerzitet Donja Gorica realizuje 47 programa (20 osnovnih, 24 master i tri doktorska), dok Univerzitet Mediteran ima 29 programa (13 osnovnih, 11 master i pet doktorskih). Univerzitet Adriatik realizuje 22 programa (13 osnovnih, sedam master i dva doktorska), a samostalni fakulteti ukupno 12 programa, i to sedam osnovnih i pet master studija.

U cilju sagledavanja zastupljenosti akreditovanih i reakreditovanih studijskih programa po ustanovama, Slika 9 prikazuje ukupan broj programa koji su prošli postupak akreditacije, odnosno reakreditacije u okviru četiri univerziteta i samostalnih fakulteta u Crnoj Gori.

Slika 9: Akreditovani i reakreditovani studijski programi po ustanovama visokog obrazovanja

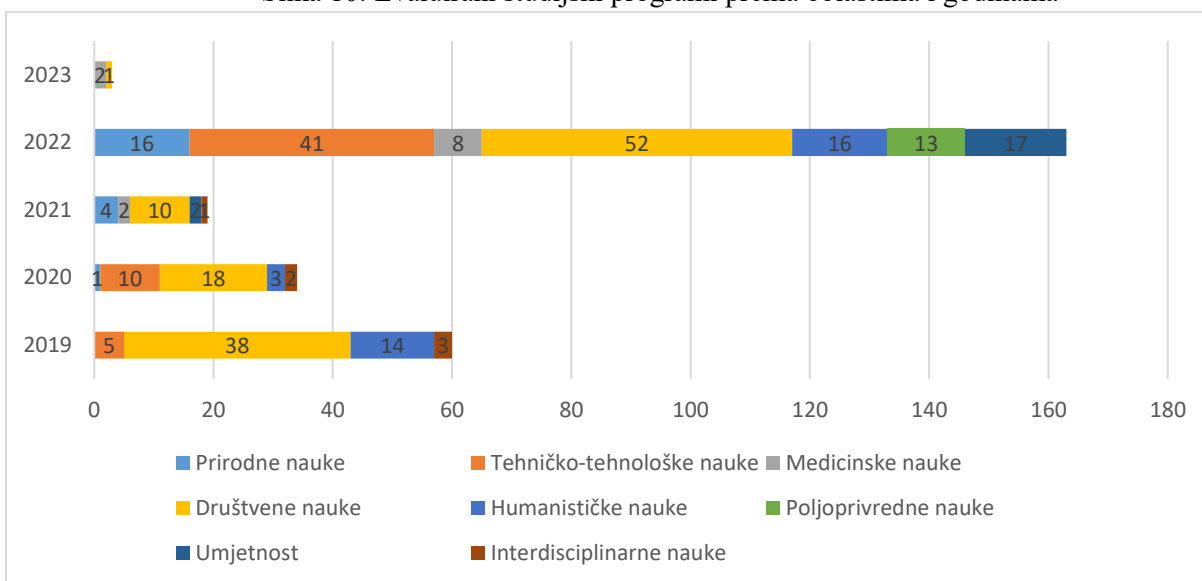

Ubjedljivo najveći obim reakreditacije zabilježen je na Univerzitetu Crne Gore, ukupno 161 studijski program, što je više nego na svim ostalim ustanovama zajedno. Istovremeno, ova ustanova ima relativno mali broj akreditovanih programa – svega osam. S druge strane, Univerzitet Donja Gorica i Univerzitet Mediteran imaju uravnoteženiju raspodjelu – sa po 24, odnosno 21 akreditovanim programom, u odnosu na 23 i osam reakreditovanih. Univerzitet Adriatik ima 13 akreditovanih i devet reakreditovanih programa, dok samostalni fakulteti imaju više akreditovanih (11) nego reakreditovanih (1) programa. Ovi podaci ukazuju na to da je pretežni dio postupka reakreditacije sproveden na Univerzitetu Crne Gore, dok se kod privatnih univerziteta i samostalnih fakulteta u većoj mjeri sprovodila akreditacija novih ili značajno izmijenjenih programa (iznad 30 ECTS u skladu sa Zakonom iz 2017. godine).

Tokom perioda od 2019. do 2023. godine zabilježen je izražen porast broja akreditovanih i reakreditovanih studijskih programa, sa posebno intenzivnom evaluacijom u 2022. godini. Više od polovine studijskih programa (čak 165) evaluirano je upravo 2022. godine. U toj godini dominiraju programi iz oblasti društvenih nauka (52), tehničko-tehnoloških nauka (41), prirodnih nauka (16), humanističkih nauka (16), umjetnosti (17) i poljoprivrednih nauka (13).

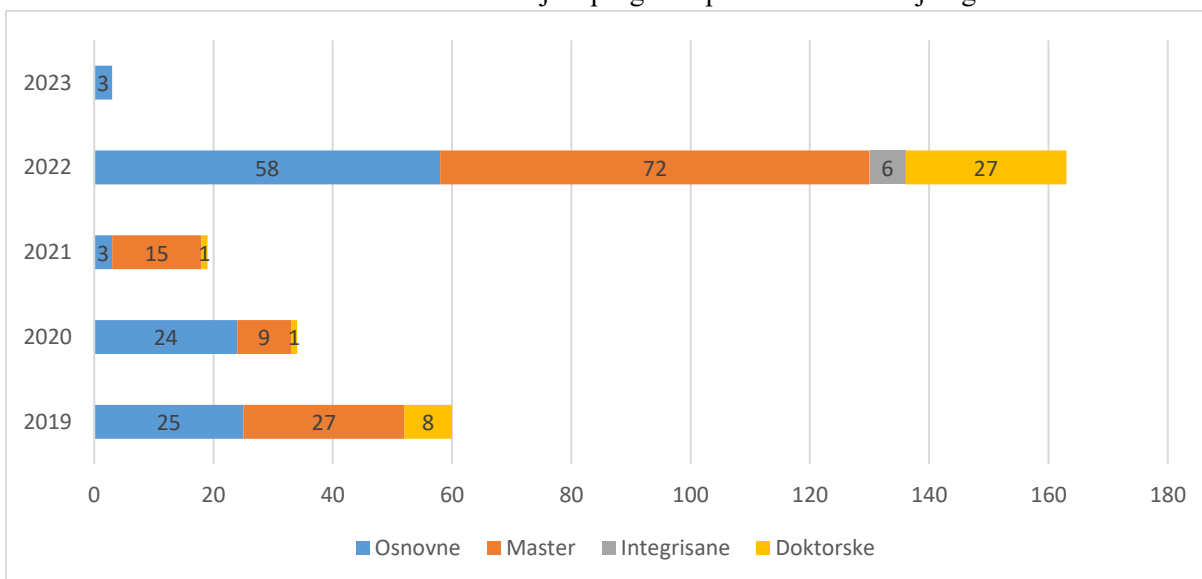
Od preostalih godina, najveći obim aktivnosti zabilježen je 2019. godine, kada su najbrojniji bili programi iz oblasti društvenih (38) i humanističkih nauka (14). U 2020. i 2021. broj evaluiranih programa bio je znatno manji, a aktivnosti su se odnosile uglavnom na pojedinačne programe iz oblasti društvenih, tehničko-tehnoloških i medicinskih nauka. Slika 10 prikazuje kretanje broja akreditovanih i reakreditovanih studijskih programa po oblastima i godinama tokom prvog ciklusa reakreditacije.

Slika 10: Evaluirani studijski programi prema oblastima i godinama

Prikaz akreditovanih i reakreditovanih studijskih programa po godinama, razvrstanih prema nivoima studija, dat je na Slici 11. Tokom 2019. i 2020. godine dominantan je broj evaluiranih osnovnih i master studija, dok su programi drugih nivoa bili znatno manje zastupljeni. U 2021. godini dolazi do značajnog pada ukupnog broja evaluiranih programa, posebno osnovnih, dok se već 2022. godine bilježi nagli porast u svim kategorijama – najizraženiji kod master (72) i osnovnih studija (58). Tokom 2023. godine registrovani su pojedinačni slučajevi evaluacije programa osnovnih studija.

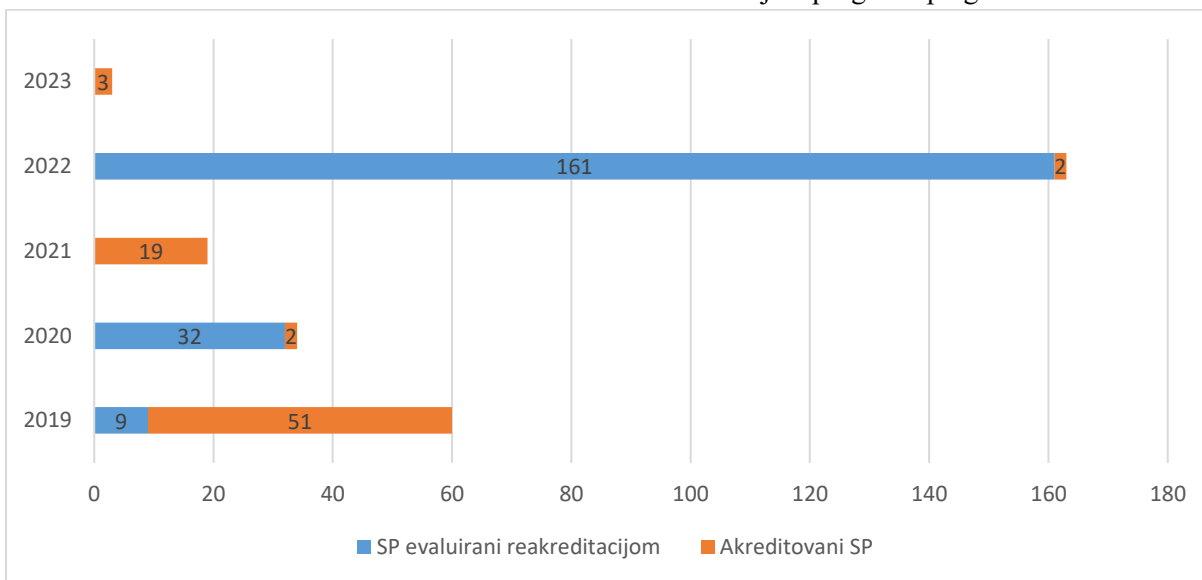
Slika 11: Evaluirani studijski programi prema nivou studija i godinama

Slika 12 prikazuje broj akreditovanih i reakreditovanih studijskih programa po godinama u periodu od 2019. do 2023. godine. Vidljivo je da je tokom 2019. godine akreditovano više programa nego u ostalim godinama, dok je u 2020. i posebno u 2022. godini zabilježen značajan porast broja programa koji su

reakreditovani u okviru postupka reakreditacije ustanova. Tokom 2021. i 2023. godine akreditovan je manji broj studijskih programa, dok postupci reakreditacije nisu bili sprovedeni. Ova dinamika ukazuje na to da je postupak reakreditacije ustanova bio najintenzivniji u 2022. godini, dok su pojedinačni postupci akreditacije bili izraženiji tokom 2019. i 2021. godine.

Slika 12: Akreditovani i reakreditovani studijski programi po godinama

Na osnovu analize podataka prikazanih u ovom poglavlju, može se zaključiti da je tokom prvog ciklusa reakreditacije ustanova visokog obrazovanja u Crnoj Gori sproveden sveobuhvatan proces evaluacije studijskih programa, sa izraženom dominacijom programa iz oblasti društvenih i tehničko-tehnoloških nauka. Evaluacije su bile najintenzivnije tokom 2022. godine, kada je realizovana većina postupaka reakreditacije ustanova. Univerzitet Crne Gore imao je centralnu ulogu u ovom procesu, dok su se kod privatnih univerziteta i samostalnih fakulteta češće sprovodili postupci akreditacije studijskih programa. Umjetnost, poljoprivredne, medicinske i interdisciplinarne nauke bile su znatno manje zastupljene, a obrazac distribucije po oblastima i nivoima studija pokazuje relativno ujednačenu strukturu između osnovnih i master studija, dok je na doktorskom nivou prisutna uža fokusiranost po pitanju broja naučnih oblasti.

4. ANALIZA IZVJEŠTAJA EKSPERTSKIH KOMISIJA O REAKREDITACIJI USTANOVA VISOKOG OBRAZOVANJA U CRNOJ GORI

U skladu sa *Pravilima o postupku reakreditacije ustanova visokog obrazovanja*, a radi utvrđivanja činjenica relevantnih za donošenje odluke o zahtjevu za reakreditaciju, Agencija formira ekspertsku komisiju. Članove komisije imenuje Agencija sa liste eksperata, utvrđene na osnovu javnog poziva koji se objavljuje na internet stranici Agencije. Komisija za reakreditaciju univerziteta ima najmanje sedam članova, dok komisija za reakreditaciju ostalih ustanova (fakulteta, umjetničkih akademija, visokih škola) ima najmanje pet članova. Najmanje pet članova komisije za reakreditaciju univerziteta, odnosno tri za ostale ustanove, moraju biti univerzitetski nastavnici sa akademskim zvanjem u naučnim oblastima u kojima se izvode studijski programi u evaluiranoj ustanovi. Najmanje tri člana komisije za univerzitete, odnosno dva za ostale ustanove, moraju biti zaposleni na inostranim univerzitetima. Jedan član mora biti student završne godine osnovnih, master ili doktorskih studija, koji ne studira na ustanovi koja se evaluira i koji je prepoznat po izvrsnosti i redovnosti u studiranju. Takođe, jedan član komisije može biti stručnjak iz oblasti tržišta rada, izabran iz reda eksperata.

Ekspertska komisija ima zadatak da razmotri zahtjev za reakreditaciju ustanove, zajedno sa izvještajem o samoevaluaciji i ostalom relevantnom dokumentacijom, te da na osnovu neposredne provjere činjeničnog stanja dostavi Agenciji Izvještaj o reakreditaciji ustanove. Izvještaj obuhvata jedanaest standarda za reakreditaciju, pri čemu se svaki standard sastoji od više kriterijuma. Komisija pojedinačno ocjenjuje svaki kriterijum i daje odgovarajući komentar. Kriterijumi mogu biti ocijenjeni kao ispunjeni, djelimično ispunjeni ili neispunjeni, a klasifikuju se kao eliminacioni ili potrebni. Neispunjenje eliminacionog kriterijuma vodi ka negativnom reakreditacionom stavu, dok neispunjenje potrebnog kriterijuma može biti uslovno prihvatljivo, uz preporuke i rok za njegovo ispunjenje.

Svrha standarda je da definišu uslove koje ustanova visokog obrazovanja mora da ispuni kako bi obezbijedila uspješnu organizaciju i implementaciju studijskih programa. Pojedinačni standardi i smjernice za reakreditaciju ustanova obuhvataju:

- Standard 1. Politika obezbjeđenja kvaliteta
- Standard 2. Izrada i odobravanje programa
- Standard 3. Učenje, nastava i provjera znanja usmjereni na studenta
- Standard 4. Upis studenata, njihovo napredovanje kroz studije, priznavanje i sertifikacija
- Standard 5. Nastavno osoblje
- Standard 6. Resursi za učenje i podrška studentima
- Standard 7. Upravljanje informacijama
- Standard 8. Informisanje javnosti
- Standard 9. Kontinuirano praćenje i periodično revidiranje programa
- Standard 10. Ciklično eksterno obezbjeđenje kvaliteta
- Standard 11. Mehanizmi akademskog integriteta i jačanja kulture integriteta

Na početku prvog ciklusa reakreditacije primjenjivano je deset standarda, dok je Standard 11 uveden naknadno, te se njegova ocjena pojavljuje tek u izvještajima iz 2023. godine.

Izvještaj o reakreditaciji se priprema na propisanom obrascu. Pored ocjena ispunjenosti kriterijuma i komentara za svaki od njih, izvještaj sadrži i uočene nedostatke u radu ustanove sa obrazloženjem i sugestijama za njihovo otklanjanje, preporuke za unapređenje rada ustanove, kao i stav komisije o

reakreditaciji. Stav može biti: (1) prihvatanje zahtjeva za reakreditaciju za period do najviše pet godina uz preporuke za unapređenje; ili (2) odbijanje zahtjeva za reakreditaciju. U skladu sa novim Zakonom o visokom obrazovanju („Službeni list Crne Gore“, br. 122/2025), uvedene su izmjene u pogledu trajanja reakreditacije, pa se postupak reakreditacije ustanova sprovodi svakih sedam godina.

U komentarima eksperti daju objedinjeno stručno mišljenje koje obuhvata ocjenu ispunjenosti ili djelimične ispunjenosti standarda i njegovih elemenata (kriterijuma), stepen usklađenosti rada ustanove sa važećim standardima, nacionalnim dokumentima i dokumentima Evropskog prostora visokog obrazovanja, potrebu za dodatnim objašnjenjima, preporuke i rokove za ispunjavanje kriterijuma, kao i druge aspekte značajne za evaluaciju.

Ustanova koja je prošla postupak reakreditacije podliježe obaveznom naknadnom praćenju rada i sprovođenja preporuka iz Izvještaja ekspertske komisije. U skladu sa tim, ustanova je dužna da dostavi Agenciji akcioni plan kojim prikazuje kako će ispuniti preporuke komisije. Period naknadnog praćenja traje dvije godine od dana dostavljanja akcionog plana, nakon čega ustanova u propisanom roku dostavlja Izvještaj o realizaciji akcionog plana. Na osnovu ovog dokumenta, komisija izrađuje dodatni izvještaj u kome se daje konačna ocjena o ispunjenosti preporuka. Komisija može ustanovi dati i dodatne preporuke sa rokom za implementaciju, koje ustanova mora prikazati u sljedećem postupku reakreditacije.

Analiza obuhvata 28 izvještaja o reakreditaciji ustanova visokog obrazovanja iz prvog ciklusa sprovedenog u Crnoj Gori u periodu od 2019. do kraja 2023. godine. Izvještaji su analizirani pojedinačno, pri čemu su ustanove svrstane prema oblastima u kojima ostvaruju studijske programe: prirodne nauke, tehničko-tehnološke nauke, medicinske nauke, društvene nauke, humanističke nauke, poljoprivredne nauke, ostale humanističke nauke - umjetnost i interdisciplinarne nauke. Ustanove obuhvaćene analizom prikazane su u Tabeli 2.

Tabela 2: Ustanove visokog obrazovanja obuhvaćene analizom

Univerzitet / Samostalni fakultet	Organizaciona jedinica
Univerzitet Crne Gore	Ekonomski fakultet
	Fakultet političkih nauka
	Elektrotehnički fakultet
	Mašinski fakultet
	Metalurško-tehnološki fakultet
	Građevinski fakultet
	Arhitektonski fakultet
	Prirodno-matematički fakultet
	Medicinski fakultet
	Filološki fakultet
	Filozofski fakultet
	Fakultet za sport i fizičko vaspitanje
	Fakultet za turizam i hotelijerstvo
	Pomorski fakultet Kotor
	Fakultet likovnih umjetnosti
	Fakultet dramskih umjetnosti
	Muzička akademija
	Biotehnički fakultet

	Pravni fakultet
Univerzitet Donja Gorica	Fakultet primijenjene nauke Filološki fakultet
Univerzitet Adriatik	Fakultet za biznis i turizam Budva Fakultet za menadžment Herceg Novi Fakultet za saobraćaj, komunikacije i logistiku Budva Pomorski fakultet Bar Fakultet za mediteranske poslovne studije Tivat
Samostalni fakulteti	Fakultet za crnogorski jezik i književnost Fakultet za državne i evropske studije

Univerzitet Mediteran je reakreditovan 2019. godine po tada važećim pravilima, prema kojima se ustanova evaluirala kao cjelina, bez sprovođenja zasebnih evaluacija po organizacionim jedinicama. Zbog toga postoji samo jedan Izvještaj o reakreditaciji za cijeli univerzitet, te nijedan od njegovih fakulteta nije uključen u ovu analizu.

Slična situacija zabilježena je i kod Univerziteta Donja Gorica, čija je reakreditacija sprovedena 2020. godine, ali prema novim pravilima. I u ovom slučaju izrađen je jedinstveni izvještaj za ustanovu u cjelini. Međutim, pojedini fakulteti ovog univerziteta – Fakultet primijenjene nauke i Filološki fakultet – reakreditovani su zasebno 2022. i 2023. godine, te su njihovi izvještaji uključeni u analizu.

Institut za interdisciplinarne i multidisciplinarne studije, kao organizaciona jedinica Univerziteta Crne Gore, ne prolazi posebnu reakreditaciju, već će biti obuhvaćen narednim postupkom reakreditacije univerziteta planiranim za 2027. godinu. Iz tog razloga institut nije obuhvaćen ovom analizom.

Visoka medicinska škola ICEPS predstavlja novu ustanovu visokog obrazovanja na kojoj su 2023. godine akreditovana dva studijska programa. Kako se prvi postupak reakreditacije sprovodi po isteku akreditacije, ova ustanova još nije bila predmet reakreditacije i stoga nije uključena u analizu.

Konačno, za Fakultet za poslovni menadžment Bar, Fakultet za poslovnu ekonomiju i pravo Bar, kao i za Fakultet za internacionalni menadžment u turizmu i hotelijerstvu Miločer (HEC), ne postoje izvještaji o reakreditaciji iz 2019. godine. Razlog za to leži u tada važećim zakonskim rješenjima – ovim ustanovama su akreditovani studijski programi po novom modelu studija, zbog čega nisu bile u obavezi da istovremeno prolaze i postupak reakreditacije.

4.1. PRIRODNE NAUKE

Tokom prvog ciklusa reakreditacije, u okviru oblasti prirodnih nauka, reakreditovane su dvije ustanove visokog obrazovanja. U periodima njihove reakreditacije primjenjivano je deset standarda, dok Standard 11, koji je uveden naknadno, nije bio predmet ocjenjivanja. Evaluiran je ukupno 21 studijski program koji se realizuje na tri ustanove visokog obrazovanja. Od tog broja, 17 studijskih programa bilo je obuhvaćeno postupkom reakreditacije ustanova, uključujući sedam programa osnovnih, šest programa master i četiri programa doktorskih studija, dok su kroz postupak akreditacije akreditovana četiri programa – po dva programa osnovnih i master studija. Ovakva raspodjela ukazuje na relativno ujednačenu zastupljenost osnovnih i master studija, dok je broj doktorskih studijskih programa nešto manji, što je u skladu sa opštim trendovima u ovoj oblasti.

4.1.1. Trendovi i pitanja koji su proistekli iz preporuka ekspertskih komisija

Standard 1. Politika obezbjeđenja kvaliteta

Ekspertske komisije su uočile potrebu za formalizacijom mehanizama obezbjeđivanja kvaliteta, uključujući formiranje i funkcionalnost komisija za kvalitet, vođenje zapisnika sa njihovih sjednica i unapređenje praćenja realizacije strateških ciljeva. Takođe, sugerisano je da se izvještaji o samoevaluaciji dopune statističkim podacima i konkretnim primjerima, kao i da se razmotri osnivanje posebnih centara za kvalitet koji bi objedinjavali aktivnosti na ovom polju.

Standard 2. Izrada i odobravanje programa

Preporučeno je unapređenje kontrole realizacije studijskih programa i uspostavljanje sistema monitoringa kako bi se obezbijedilo postizanje planiranih ciljeva i ishoda učenja. Ukazano je na potrebu veće uključenosti studenata u procese akreditacije i donošenja odluka, kao i na potrebu revizije određenih studijskih programa u pogledu sadržaja, prakse i stručne relevantnosti. Posebno je naglašena važnost analize niske stope završavanja studija i izrada mjera za njeno poboljšanje.

Standard 3. Učenje, nastava i provjera znanja usmjereni na studenta

Komisije su ukazale na potrebu prilagođavanja nastavnih metoda različitim potrebama studenata, povećanje fleksibilnosti u nastavi i jačanje uloge studenata u definisanju mjera za unapređenje kvaliteta nastave. Posebno je naglašena važnost transparentnog postupanja po studentskim pritužbama i uvođenja procesa didaktičkog i pedagoškog usavršavanja nastavnog osoblja. U katalogima predmeta predloženo je osavremenjavanje metodologije nastave.

Standard 5. Nastavno osoblje

Preporuke su se odnosile na podsticanje većeg uključivanja akademskog osoblja u mentorski rad sa studentima, kao i na izmjenu nacionalnih pravila bodovanja naučnih radova kako bi se uvažila praksa u kojoj posljednji autor često ima ulogu mentora. Predložene su inicijative za standardizaciju izvještaja u postupcima izbora u zvanja, otklanjanje administrativnih barijera za profesionalni razvoj, omogućavanje neplaćenog odsustva radi postdokorskog usavršavanja i veća vidljivost mogućnosti mobilnosti i istraživačkih programa. Takođe je preporučeno jačanje institucionalne strukture nastavnog kadra kroz angažovanje nastavnika sa punim radnim vremenom iz Crne Gore.

Standard 6. Resursi za učenje i podrška studentima

Ukazano je na potrebu bolje organizacije akademskog kalendara u korist studenata, posebno u pogledu termina između završetka nastave i početka ispitnih rokova. Preporučeno je striktno pridržavanje rasporeda kolokvijuma i ispita, kao i dalje unapređenje sistema studentske podrške u skladu sa pozitivnim postojećim praksama.

Standard 7. Upravljanje informacijama

Preporučeno je unapređenje sistema prikupljanja i analize podataka o studentima i diplomiranim studentima, uključujući uvođenje pravilnika koji bi regulisali analitičke procedure i upravljanje podacima. Ukazano je na važnost unapređenja studentskih anketa kroz redefinisane pitanja i razvoj internih anketa specifičnih za pojedine programe. Posebna pažnja posvećena je komunikaciji sa studentima, motivaciji za učestvovanje u anketama i jačanju povjerenja između nastavnika i studenata.

Standard 9. Kontinuirano praćenje i periodično revidiranje programa

Komisije su preporučile konkretnije definisanje mjera za reviziju programa, posebno u slučajevima neadekvatne ECTS raspodjele ili slabe prolaznosti. Istaknuta je važnost kontinuiranog praćenja najnovijih naučnih dostignuća i uključivanja studenata u evaluaciju i unapređenje nastavnih sadržaja, čak i u situacijama kada formalni akti to ne predviđaju.

Standardi 4 (Upis studenata, njihovo napredovanje kroz studije, priznavanje i sertifikacija), 8 (Informisanje javnosti) i 10 (Ciklično eksterno obezbjeđenje kvaliteta)

Preporuke koje se odnose na Standarde 4, 8 i 10 bile su malobrojne i usmjerene na pojedinačne aspekte unapređenja rada ustanova. U okviru Standarda 4 ukazano je na potrebu kontinuiranog unapređenja mehanizama unutrašnje kontrole kako bi se obezbijedila dosljednost između prolaznosti studenata i ostvarenih kompetencija. Za Standard 8 preporučeno je osnivanje alumni kluba sa javno dostupnim podacima o afilijacijama članova, kao i nastavak aktivnosti usmjerenih na unapređenje informisanja javnosti. U okviru Standarda 10 komisije su preporučile dodatno podsticanje studenata da učestvuju u anketama, kako bi se rezultati anketa u većoj mjeri koristili za unapređenje kvaliteta nastavnog procesa.

4.1.2. Zaključni komentar za oblast prirodne nauke

Na osnovu analize dva izvještaja o reakreditaciji ustanova koje izvode studijske programe iz oblasti prirodnih nauka može se zaključiti da su izvještaji ekspertskih komisija detaljni, sa jasno strukturisanim ocjenama ispunjenosti kriterijuma i argumentovanim komentarima. Izvještaji uključuju i konkretne preporuke za unapređenje, kao i dodatna zapažanja relevantna za ocjenu kvaliteta rada ustanova. Ipak, nivo detaljnosti komentara varira od jednog do drugog kriterijuma, što može ukazivati na razlike u pristupu članova komisije, kompleksnost pojedinih pitanja ili ograničenja u dostupnoj dokumentaciji.

Najviše preporuka ekspertske komisije dale su u vezi sa Standardima 1 (Politika obezbjeđenja kvaliteta), 2 (Izrada i odobravanje programa), 3 (Učenje, nastava i provjera znanja usmjereni na studenta) i 5 (Nastavno osoblje). To su ujedno i oblasti koje su od ključnog značaja za funkcionisanje ustanova visokog obrazovanja i kvalitet realizacije studijskih programa. Najmanje preporuka date su za Standard 4 (Upis studenata, njihovo napredovanje kroz studije, priznavanje i sertifikacija) i Standard 10 (Ciklično eksterno obezbjeđenje kvaliteta), što može ukazivati na zadovoljavajući nivo njihove implementacije u posmatranim ustanovama ili manji broj kriterijuma koji se ocjenjuju u okviru tih standarda.

Najvažnije preporuke odnose se na jačanje institucionalne infrastrukture za obezbjeđivanje kvaliteta (npr. formiranje komisije ili centra za kvalitet), unapređenje nastavne prakse u skladu sa savremenim pedagoškim principima, podsticanje angažovanja nastavnog osoblja u mentorstvu i

istraživanju, kao i sistematsko prikupljanje i korišćenje informacija za evaluaciju i unapređenje nastave. Posebno se ističu preporuke koje se odnose na osnaživanje uloge studenata u evaluaciji nastave i u odlučivanju o izmjenama programa, kao i na poboljšanje komunikacije sa diplomiranim studentima i poslodavcima.

Kvalitet preporuka je generalno dobar — većina njih je jasno formulisana, usmjerena na unapređenje rada ustanove i ostvariva u praksi. Međutim, može se uočiti i neujednačenost u formulacijama i nivou konkretizacije između pojedinih standarda. U nekoliko slučajeva preporuke djeluju suviše opšte ili nisu dovoljno povezane sa konkretnim kriterijumima koje prate, što može otežati njihovu implementaciju. Ipak, takvi primjeri su u manjini.

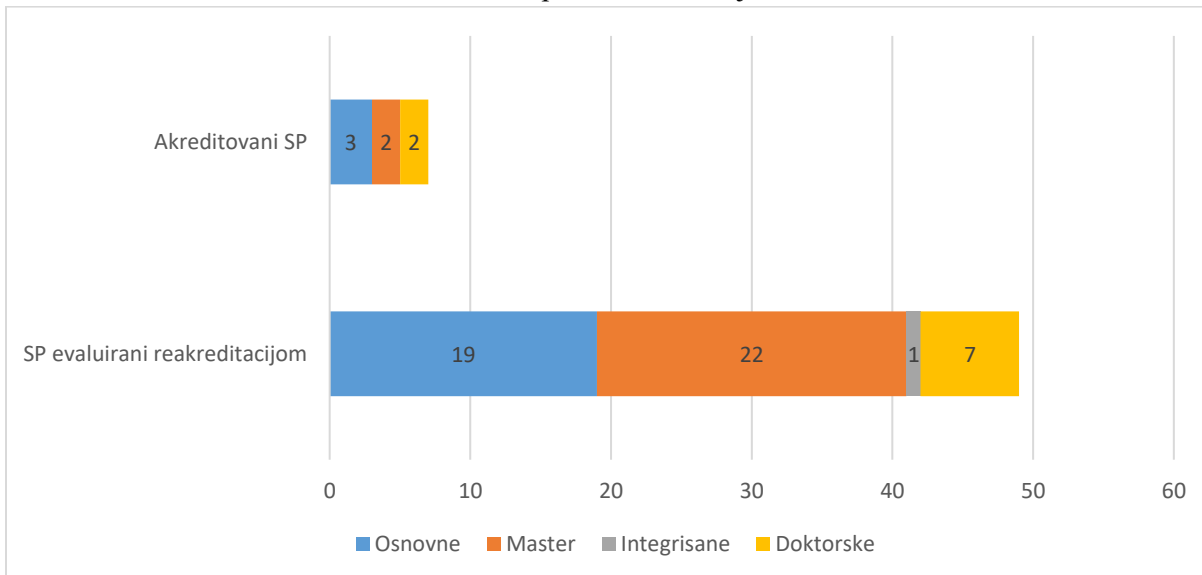
U cjelini posmatrano, preporuke su korisne i primjenljive, i mogu poslužiti kao osnova za unapređenje rada ustanova i studijskih programa iz oblasti prirodnih nauka. Istovremeno, analiza ukazuje na potrebu za dodatnim unapređenjem kvaliteta izvještaja o reakreditaciji. U tom smislu, preporučuje se: dosljednije povezivanje preporuka sa konkretnim kriterijumima, izbjegavanje generičkih formulacija, uvođenje većeg stepena standardizacije u načinu davanja preporuka, kao i obuka članova komisija za formulisanje preciznih i operativno korisnih preporuka. Time bi se dodatno povećala upotrebljivost izvještaja kao alata za unapređenje kvaliteta u visokom obrazovanju.

4.2. TEHNIČKO-TEHNOLOŠKE NAUKE

Tokom prvog ciklusa reakreditacije, u okviru oblasti tehničko-tehnoloških nauka, reakreditovano je osam ustanova visokog obrazovanja. U periodima njihove reakreditacije primjenjivano je deset standarda, dok Standard 11, koji je uveden naknadno, nije bio predmet ocjenjivanja. U jednom slučaju korišćena je stara verzija obrasca Izvještaja o reakreditaciji, koja nije sadržala rubriku za navođenje preporuka za unapređenje po standardima. Taj obrazac je kasnije dopunjen novom strukturom koja uključuje prostor za preporuke na kraju svakog standarda.

Evaluirano je ukupno 56 studijskih programa koji se realizuju na 11 ustanova visokog obrazovanja. Od toga je 49 programa prošlo postupak reakreditacije u okviru reakreditacije ustanova, dok je sedam programa akreditovano kroz postupak akreditacije.

Slika 13: Broj akreditovanih i reakreditovanih studijskih programa u oblasti tehničko-tehnoloških nauka po nivoima studija

Na Slici 13 prikazan je broj studijskih programa iz oblasti tehničko-tehnoloških nauka koji su evaluirani tokom prvog ciklusa reakreditacije, razvrstani po nivoima studija. Od ukupno 49 reakreditovanih studijskih programa, pretežno su zastupljeni programi master (22) i osnovnih studija (19), dok su u manjoj mjeri reakreditovani programi doktorskih (7) i integrisanih studija (1). Kada je riječ o akreditacijama, ukupno je akreditovano sedam programa: tri programa osnovnih, dva programa master i dva programa doktorskih studija. Ovi podaci ukazuju na to da su se ustanove visokog obrazovanja u oblasti tehničko-tehnoloških nauka pretežno fokusirale na reakreditaciju postojećih studijskih programa, uz ograničeno uvođenje novih programa.

4.2.1. Trendovi i pitanja koji su proistekli iz preporuka ekspertskih komisija

Standard 1. Politika obezbjeđenja kvaliteta

U okviru oblasti tehničko-tehnoloških nauka, komisije su u više izvještaja ukazale na potrebu jačeg povezivanja strateških dokumenata sa konkretnim rezultatima. Posebno je isticano da ustanove treba da povećaju stepen ostvarivanja ciljeva definisanih u svojim strategijama razvoja, kako bi planirani pravci unapređenja bili vidljiviji u praksi. Kao zajednički zahtjev izdvojila se i potreba za formalnim uspostavljanjem tijela na nivou ustanove nadležnog za obezbjeđivanje kvaliteta, u slučajevima kada ono nije bilo jasno definisano, uz obezbjeđivanje njegovog kontinuiranog rada i sistematičnog dokumentovanja aktivnosti kroz vođenje zapisnika sa sjednica.

Komisije su takođe naglašavale značaj aktivnog uključivanja studenata u proces obezbjeđivanja kvaliteta, kroz njihovo učešće u prikupljanju i analizi podataka o prolaznosti na ispitima i po godinama studija, što bi omogućilo donošenje mjera usmjerenih na unapređenje prolaznosti. Kao mjera jačanja akademskog integriteta, preporučivano je i uvođenje softverskih sistema za provjeru plagijata u stručnim i naučnim radovima, čime bi se unaprijedila kontrola kvaliteta i smanjio rizik od neetičkih postupaka.

Standard 2. Izrada i odobravanje programa

Preporuke ekspertskih komisija u okviru ovog standarda prije svega su usmjerene na unapređenje kontrole i praćenja realizacije studijskih programa. Komisije su više puta isticale potrebu za kontinuiranim monitoringom svih aktivnosti vezanih za izvođenje programa, kako bi se obezbijedilo ostvarivanje planiranih ciljeva i ishoda učenja. Posebno je naglašena važnost kontrole postupaka ocjenjivanja, kako bi se obezbijedio zadati kvalitet izvođenja programa i izbjegla odstupanja od propisanih standarda.

U pojedinim slučajevima ukazano je na problem neadekvatne prilagođenosti određenih predmeta, poput matematike, specifičnim potrebama studenata izvan matematičkih disciplina, pa je preporučeno da se nastavni planovi prilagode konkretnim zanimanjima. Takođe, istaknuta je potreba za povećanjem obima praktične nastave, uključujući laboratorijske vježbe, stručne ekskurzije i druge oblike praktičnog rada, gdje god to prostorni i tehnički uslovi omogućavaju. Komisije su preporučile jačanje kadrovskih kapaciteta, posebno povećanjem broja asistenata, kako bi se obezbijedila adekvatna podrška studentima i kvalitetnija realizacija nastave.

Pored toga, naglašena je važnost jačanja veza sa alumnistima kroz formiranje alumni klubova i uključivanje njihovih predstavnika u proces izrade i unapređenja studijskih programa. Takođe, preporučeno je sprovođenje anketiranja diplomiranih studenata nakon početka njihove profesionalne karijere, kako bi se dobile relevantne povratne informacije o usklađenosti stečenih znanja sa potrebama tržišta rada. U cilju unapređenja tehničkih resursa, pojedine komisije su predložile formiranje odbora koji bi istražio mogućnosti za obezbjeđivanje sponzorskih licenci i nabavku specijalizovanih softvera. Konačno, preporučeno je i jačanje međunarodne mobilnosti studenata kroz boravak i studiranje na srodnim institucijama u okviru evropskog obrazovnog prostora.

Standard 3. Učenje, nastava i provjera znanja usmjereni na studenta

Preporuke ekspertskih komisija u okviru ovog standarda obuhvataju širok spektar mjera usmjerenih na jačanje kvaliteta nastave i veću orijentisanost procesa učenja ka studentu. Poseban akcenat stavljen je na potrebu za inicijalnim i kontinuiranim obrazovanjem nastavnog kadra, kako bi oni stekli i unaprijedili znanja i vještine za prepoznavanje različitih stilova učenja kod studenata i prilagođavanje nastavnih metoda tim specifičnostima. Preporučeno je definisanje jasne strategije nastave i učenja, odnosno akcionog plana implementacije, kojim bi se promovisali interaktivni pristupi poput učenja zasnovanog na rješavanju problema (problem-based learning), projektno orijentisanog učenja i samostalnog istraživačkog rada studenata.

Komisije su isticale značaj fleksibilnih putanja sticanja znanja kroz povećanje broja izbornih predmeta i uvođenje raznovrsnih metoda ocjenjivanja, pri čemu bi veći akcenat trebalo staviti na vrednovanje praktičnih aktivnosti, uključujući mini projekte, grupne zadatke i istraživačke projekte. Više puta je ukazano na potrebu za povećanjem obima praktične nastave na svim nivoima studija, kao i na neophodnost da ona bude realizovana i kroz saradnju sa privrednim subjektima i institucijama. Preporučeno je da se potpišu sporazumi sa kompanijama i drugim relevantnim organizacijama, čime bi se omogućila kvalitetnija praktična obuka i bolja priprema studenata za tržište rada.

Mobilnost studenata i nastavnog osoblja prepoznata je kao jedan od ključnih segmenata unapređenja kvaliteta studija. Komisije su preporučile intenzivnije korišćenje postojećih međunarodnih sporazuma i razvoj novih oblika saradnje kroz programe kao što su Erasmus i CEEPUS. Takođe,

preporučeno je jačanje međunarodne saradnje kroz zajedničke projekte, studentske posjete i akademske razmjene, kao i veće korišćenje mogućnosti koje nude postojeći sporazumi na nivou univerziteta.

Dodatno, ukazano je na važnost unapređenja komunikacije i saradnje sa studentima, posebno kroz rad sa studentskim parlamentima radi njihovog aktivnijeg uključivanja u procese odlučivanja i osnaživanja svijesti o značaju studentskih anketa. Preporučeno je olakšavanje pristupa anketama (npr. produženje vremena za popunjavanje, omogućavanje udaljenog pristupa), kao i davanje povratnih informacija studentima o rezultatima anketa i mjerama koje su preduzete. Istaknuta je i potreba za većom transparentnošću, odnosno javnom dostupnošću ishoda učenja i nastavnih planova na veb stranici fakulteta.

Pored navedenog, komisije su naglašavale potrebu za angažovanjem novih, mlađih kadrova radi rasterećenja postojećeg osoblja, što bi doprinijelo kvalitetnijem izvođenju nastave. Takođe je preporučeno da se smanji broj uzastopnih nastavnih sati iz istog predmeta i da se, gdje god je moguće, uvede sistem višestrukih ispitivača prilikom provjere znanja, radi povećanja objektivnosti ocjenjivanja. Komisije su prepoznale i prednosti primjene softverskih simulacija u nastavi, ali su jasno naglasile da one ne smiju biti zamjena za praktičnu obuku, već dopuna koja studentima omogućava bolju pripremu za buduću profesionalnu praksu.

Standard 4. Upis studenata, njihovo napredovanje kroz studije, priznavanje i sertifikacija

Preporuke ekspertskih komisija u okviru ovog standarda usmjerene su na unapređenje procedura upisa, praćenja studentskog napredovanja i priznavanja prethodno stečenih znanja i kompetencija, posebno onih ostvarenih kroz međunarodnu mobilnost. Komisije su preporučile dodatnu razradu postupaka priznavanja kompetencija stečenih tokom kratkoročnih boravaka u inostranstvu, kako bi se iskustva i znanja stečena kroz programe razmjene studenata efikasnije integrisala u studentske programe.

Istaknuta je potreba za razvojem metoda koje omogućavaju detaljniju analizu odnosa između uspjeha studenata, dužine trajanja studija, prosječne ocjene i korišćenih nastavnih metoda i kriterijuma ocjenjivanja, sa ciljem formulisanja smjernica za poboljšanje efikasnosti nastave. Posebno je naglašena važnost redovnog ažuriranja nastavnih planova i programa, kao i umrežavanja sa drugim institucijama radi formiranja zajedničkih studentskih programa.

Preporučeno je unapređenje procesa upisa kroz digitalizaciju, čime bi se omogućilo studentima da fizički dolaze na fakultet samo jednom tokom postupka upisa, smanjujući gužve i administrativna opterećenja. Takođe je istaknuto da veći fakulteti treba da odobravaju izvještaje nastavnika o mjerama za poboljšanje prolaznosti, uključujući i eventualne izmjene nastavnog plana i programa. Kao dio sertifikacije, dopuna diplome može sadržati detaljan popis položenih ispita i aktivnosti studenta tokom stručne prakse.

Komisije su naglasile potrebu za kontinuiranim i dosljednim pridržavanjem propisa u vezi sa upisom, napredovanjem i sertifikacijom, kao i za nastavkom saradnje sa relevantnim institucijama radi unapređenja postupaka priznavanja učenja i akademske mobilnosti. Posebna preporuka odnosi se na poštovanje međunarodnih standarda u specifičnim oblastima, poput STCW konvencije (International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers), pri čemu je istaknuto da studenti moraju polagati sve obavezne kurseve iz te konvencije na matičnom fakultetu ukoliko ih nisu završili u skladu sa zahtjevima na drugoj instituciji.

Na kraju, komisije su istakle važnost uspostavljanja i daljeg razvoja instrumenata za prikupljanje, praćenje i reagovanje na podatke o napredovanju studenata, kako bi se na osnovu pouzdanih informacija mogle pravovremeno preduzimati mjere za unapređenje studentskih procesa.

Standard 5. Nastavno osoblje

Preporuke ekspertskih komisija u okviru ovog standarda ukazuju na potrebu za sistemskim unapređenjem kadrovskih kapaciteta, profesionalnog razvoja i motivacije nastavnog osoblja. Jedna od ključnih preporuka odnosi se na smanjenje preopterećenosti nastavnika nastavnim obavezama, kako bi imali više vremena za naučnoistraživački rad, međunarodnu mobilnost i uvođenje inovacija u nastavni proces. Preporučuje se zapošljavanje mlađih kadrova, uključujući asistente i docente, posebno onih koji su završili ili pohađaju posdiplomske studije na istom ili srodnim fakultetima, kao i alumnista sa značajnim profesionalnim iskustvom, čime bi se obezbijedila obnova kadrova i kontinuitet kvaliteta.

Komisije su istakle važnost razvoja sistema nagrađivanja na nivou fakulteta, kojim bi se vrednovala aktivnosti nastavnika koje prevazilaze zakonski minimum kao što su međunarodna mobilnost, učestvovanje na konferencijama, naučnim projektima i promotivnim aktivnostima. Poseban akcenat stavljen je na unapređenje kompetencija nastavnog osoblja, uključujući znanje stranih jezika (posebno engleskog) i korišćenje novih nastavnih metoda i tehnologija. Preporučeno je organizovanje edukacija iz oblasti inovativnih nastavnih metoda i upotrebe digitalnih alata, kao i veća integracija gostujućih predavanja iz privrede radi podizanja kvaliteta nastave.

Mobilnost nastavnika i studenata prepoznata je kao jedan od ključnih mehanizama razvoja, pri čemu je predloženo uvođenje promotivnih aktivnosti poput „Info dana“ i intenzivnija promocija dostupnih programa mobilnosti. Takođe, preporučeno je jačanje saradnje sa naučnoistraživačkim institucijama i strateškim partnerima, kako bi se saradnja iz stratejskih dokumenata realizovala u praksi.

Na polju transparentnosti, sugerisano je obogaćivanje sadržaja fakultetskih veb stranica informacijama o korišćenim platformama i softverima, procedurama izbora nastavnika i saradnika, kao i individualnim istraživačkim profilima nastavnika (npr. Google Scholar). Dodatno, komisije su prepoznale značaj aktivnog uključivanja studenata u naučne aktivnosti na svim nivoima studija, uz razvijanje mehanizama podsticanja učešća u istraživačkim projektima.

Konačno, preporučeno je kontinuirano unapređenje sistema studentskih anketa o radu nastavnog osoblja, kako bi one bile efikasnije, fokusiranije i relevantnije, uz mehanizme koji studentima omogućavaju uvid u preduzete mjere na osnovu rezultata anketa. Na taj način, proces evaluacije rada nastavnika postao bi transparentniji i više orijentisan ka unapređenju kvaliteta nastavnog procesa.

Standard 6. Resursi za učenje i podrška studentima

Preporuke ekspertskih komisija u okviru ovog standarda ukazuju na potrebu za strateškim i kontinuiranim unapređenjem materijalnih, digitalnih i organizacionih resursa, kao i jačanjem sistema podrške studentima. Posebno je naglašena važnost kreiranja formalnih godišnjih ili višegodišnjih akcionih planova za unapređenje resursa, zasnovanih na rezultatima samoevaluacije, reakreditacije i internih i eksternih vrednovanja.

Jedna od čestih preporuka odnosi se na modernizaciju i digitalizaciju nastavnog materijala, udžbenika i priručnika, kako bi oni bili što dostupniji studentima, uključujući i razvoj informacionih sistema (poput ORIGAMI-ja) i digitalnih baza podataka. Predloženo je omogućavanje pristupa barem jednoj relevantnoj bazi naučnih radova, a u slučaju finansijskih ograničenja – upućivanje studenata na besplatne izvore (npr. Open Access Theses and Dissertations - OATD). Takođe, komisije su preporučile primjenu dostupnih softverskih rješenja za prevenciju plagijarizma, čak i u vidu besplatnih alata, radi očuvanja akademskog integriteta.

Posebna pažnja posvećena je razvoju infrastrukture i prostora namjenjenih studentima – od računarskih učionica sa specijalizovanim softverom i akademskim licencama, preko radionica i prostora za izradu maketa, do adaptacije objekata za studente sa posebnim potrebama. U tom kontekstu, preporučeno je i unapređenje bibliotečkog fonda i modernizacija postojećeg prostora.

Komisije su takođe istakle značaj intenziviranja saradnje sa privredom – kroz terensku nastavu, praktične projekte, programe pripravničkog staža i aktivno Alumni udruženje koje bi poslužilo kao most između fakulteta i privrede. Ovakva saradnja treba da doprinese unapređenju praktične obuke i povećanju zapošljivosti svršenih studenata.

Na polju podrške studentima, preporučeno je kontinuirano stručno usavršavanje nenastavnog i administrativnog osoblja. Predložena je i modifikacija studentskih anketa radi veće konkretnosti i relevantnosti, uz skraćivanje broja pitanja, produženje roka za popunjavanje i češće podsećanje studenata da popune anketu. Dodatno, preporučeno je osmišljavanje mjera koje će motivisati studente da nastave započete studije uz rad, kao i formalno praćenje i dokumentovanje svih aktivnosti usmjerenih na unapređenje kvaliteta resursa i podrške.

U cjelini, preporuke su usmjerene na stvaranje savremenog, inkluzivnog i dobro opremljenog nastavnog okruženja, koje studentima pruža i kvalitetne materijalne resurse i efikasne oblike institucionalne podrške, a nastavnicima i saradnicima alate i uslove za kvalitetan rad i profesionalni razvoj.

Standard 7. Upravljanje informacijama

Preporuke ekspertskih komisija naglašavaju potrebu za sistemskim pristupom prikupljanju, obradi, zaštiti i korišćenju podataka. Više puta je istaknuto da fakulteti treba da uspostave interne pravilnike kojima će se jasno definisati vrste analiza koje se sprovode, podaci koji se koriste, njihovi izvori i način obrade, u skladu sa specifičnostima studijskih programa. Poseban akcenat stavljen je na formalizovanje postupaka upravljanja, čuvanja i zaštite podataka, uključujući pravila povjerljivosti i prava pristupa, posebno u saradnji sa Univerzitetom Crne Gore koji upravlja platformom SNIKE.

Preporučeno je unapređenje studentskih anketa o kvalitetu nastave i organizacije rada, kroz prilagođavanje pitanja pravima, znanjima i potrebama studenata, kao i dodavanje pitanja specifičnih za pojedine studijske programe. Fakultetima je savjetovano da pokrenu zvanične inicijative prema univerzitetskim organima radi izmjene anketa, budući da se postojeće često ne koriste dovoljno efikasno u unapređenju kvaliteta. Takođe, istaknuta je potreba za motivisanjem studenata da učestvuju u anketama, produženjem roka za njihovo popunjavanje, objašnjavanjem svrhe i značaja anketiranja, te pružanjem povratnih informacija o preduzetim mjerama.

Komisije su preporučile prikupljanje podataka o karijernom putu diplomiranih studenata, objedinjavanje informacija o uspjehu i napredovanju studenata, kao i analizu razloga napuštanja studija, kako bi se kreirale efikasnije mjere podrške. Naglašena je i potreba za razvojem internih analiza koje prate uspjeh po predmetima, godišnje trendove i identifikuju potencijalne rizike, uz upotrebu tih analiza u donošenju odluka.

U dijelu koji se odnosi na saradnju sa privredom, istaknuta je mogućnost uvođenja programa stipendiranja i fleksibilnijih uslova studiranja za zaposlene studente, kako bi se smanjio broj prekida studija. Preporučeno je i osiguravanje specijalizovanih resursa, poput laboratorije za engleski jezik koji se koristi u pomorstvu, a koji je specifičan i ne izučava se na Filološkom fakultetu.

Standard 8. Informisanje javnosti

Preporuke ekspertskih komisija ukazuju na potrebu da se javnosti obezbijedi potpun, pregledan i lako dostupan uvid u sve relevantne informacije o fakultetima iz oblasti tehničko-tehnoloških nauka. Istaknuta je važnost da se na veb stranici fakulteta i/ili univerziteta učini dostupnim kompletan sadržaj programa svih predmeta, uključujući knjige predmeta, uz tehničko i sadržajno unapređenje internet stranica radi bolje preglednosti i lakšeg snalaženja korisnika. Posebno je preporučeno kreiranje posebnih stranica posvećenih procesu upisa, vodiča za bruceše sa osnovnim informacijama o fakultetu, službama, studentskom standardu i studentskim organizacijama, kao i menija posvećenog aktivnostima studentskog parlamenta.

Preporučena je izrada komunikacijske strategije ili sličnog dokumenta kojim bi se jasno definisali odgovornosti, postupci i kanali komunikacije sa ciljnim grupama, prije svega putem digitalnih medija. Kao korisna praksa predloženo je sprovođenje analiza, na primjer putem anketa među upisanim studentima, kako bi se identifikovali najefikasniji načini promocije i komunikacije. Na osnovu ovih nalaza fakulteti bi mogli optimizovati svoje promotivne aktivnosti, uključujući i upotrebu platformi kao što je YouTube, te razmotriti mogućnost potpunog rebrandiranja radi veće atraktivnosti studijskih programa.

Komisije su ukazale i na značaj jače i raznovrsnije saradnje sa privredom, ne samo kroz stručne prakse i mentorstva, već i kroz zajedničke projekte, promotivne aktivnosti i ad-hoc inicijative koje bi mogle doprinijeti privlačenju studenata. U tom kontekstu preporučeno je redovno informisanje javnosti o aktivnostima od društvenog značaja – uključujući humanitarne akcije, saradnju sa srednjim školama, događaje sa alumnijima i promociju naučnih oblasti – kao i obezbjeđivanje informacija o prilikama za zapošljavanje, stopi zapošljivosti diplomaca i njihovom nastavku obrazovanja.

Takođe, naglašena je potreba da se javno prezentuju agregirani podaci o upisanim studentima, dodijeljenim diplomama, zapošljavanju diplomaca i alumnijima, čime bi se povećala transparentnost rada i doprinijelo boljoj informisanosti svih zainteresovanih strana. Kontinuirano ažuriranje veb stranica sa aktuelnim zakonskim aktima, pravilnicima i obavještenjima ocjenjuje se kao važan element održavanja povjerenja.

Standard 9. Kontinuirano praćenje i periodično revidiranje programa

Preporuke ekspertskih komisija ukazuju da je potrebno jasno i precizno definisati postupak izrade, praćenja i revizije studijskih programa u okviru strategija obezbjeđivanja i unapređenja kvaliteta, uz puno usklađivanje sa Zakonom o visokom obrazovanju u Crnoj Gori, relevantnim podzakonskim aktima, pravilnicima i statutima univerziteta. Posebno je naglašeno da se nastavni planovi i programi moraju razvijati u skladu sa savremenim trendovima i potrebama tržišta rada, pri čemu bi saradnja sa poslodavcima, službama za zapošljavanje, privrednim subjektima i predstavnicima relevantnih sektora trebalo da bude kontinuirana.

Komisije su preporučile jačanje Alumni udruženja i uključivanje njegovih članova u proces revizije studijskih programa, kao i intenzivniju komunikaciju sa studentima radi prikupljanja povratnih informacija o predmetnim programima i njihovoj prilagođenosti potrebama studenata i tržišta rada. Posebno je istaknuta potreba da se studenti ohrabre da se aktivnije uključe u praćenje i unapređenje programa, a njihovi komentari uzmu u obzir prilikom koncipiranja i realizacije nastave.

Preporučeno je uvođenje akcionih planova za razvoj novih studijskih programa i programa cjeloživotnog učenja, kao i angažovanje stručnjaka iz regiona i svijeta radi držanja naučno popularnih TED

(Technology, Entertainment, Design) prezentacija i približavanja nastavnog procesa međunarodnim standardima, posebno u pogledu metoda provjere znanja i jačanja praktične komponente nastave.

Pored toga, istaknuta je važnost obogaćivanja bibliotečkog fonda, obezbjeđivanja specijalizovane literature, softvera i opreme kroz donacije i EU fondove, kao i nastavak praćenja svjetskih trendova u tehničko-tehnološkim oblastima radi pravovremenog inoviranja studijskih modula. U kontekstu specifičnih studijskih oblasti, poput pomorskog obrazovanja, preporučeno je zadržavanje aktivne uloge fakulteta u kreiranju i implementaciji propisa u skladu sa međunarodnim standardima, kao što je STCW konvencija, čime se doprinosi unapređenju kvaliteta obrazovanja na nacionalnom nivou.

Standard 10. Ciklično eksterno obezbjeđenje kvaliteta

Preporuke ekspertskih komisija ukazuju na potrebu jasnog definisanja načina i učestalosti praćenja procesa eksternog obezbjeđivanja kvaliteta, uz uspostavljanje transparentnih mehanizama za praćenje sprovođenja korektivnih mjera. Posebno je naglašeno da se u ovaj proces uključi što veći broj studenata, kako u praćenju sprovođenja mjera, tako i u njihovom definisanju, a da se obuhvate i druge zainteresovane strane putem posebnih anketa, radi sagledavanja šire uloge ustanove u obrazovnom, istraživačkom i privrednom okruženju.

Istaknuta je potreba za unapređenjem saradnje sa privrednim subjektima kroz kontinuiranu evaluaciju studijskih programa i razvoj programa stipendiranja i zapošljavanja. Takođe, preporučeno je vođenje uredne pisane dokumentacije rada komisija za kvalitet, uključujući zapisnike sa precizno definisanom periodikom sastanaka. Formalizacija procesa praćenja napretka, sa jasnim ciljevima, mjerama i dokazima o postignutim rezultatima na godišnjem nivou, prepoznata je kao važan korak ka većoj efikasnosti sistema kvaliteta.

Komisije su predložile i korišćenje „benchmark“ pristupa, identifikovanjem nekoliko srodnih institucija iz zemlje i inostranstva koje bi služile za poređenje i inspiraciju za unapređenja. Ujedno, preporučeno je da se prilikom planiranja sljedećih aktivnosti u oblasti obezbjeđivanja kvaliteta u obzir uzima napredak postignut od prethodnog ciklusa, sa posebnim fokusom na naučnoistraživačku djelatnost, unapređenje kulture kvaliteta i akademskog integriteta.

U skladu sa evropskim praksama, naglašena je važnost praćenja razvoja ESG standarda i kontinuirano učešće u postupcima eksternog obezbjeđivanja kvaliteta na nivou ustanove i/ili studijskih programa, najmanje jednom u pet godina, kako bi se obezbijedilo pravovremeno usklađivanje sa međunarodnim zahtjevima i standardima.

4.2.2. Zaključni komentar za oblast tehničko-tehnološke nauke

U okviru prvog ciklusa reakreditacije u oblasti tehničko-tehnoloških nauka reakreditovano je ukupno osam ustanova visokog obrazovanja. Analiza sadržaja izvještaja ekspertskih komisija pokazuje da postoji značajna razlika u obimu, strukturi i kvalitetu izvještaja. Šest izvještaja odlikuje visok nivo detaljnosti. Oni sadrže ocjene ispunjenosti ili djelimične ispunjenosti kriterijuma, argumentovane komentarima koji ih potkrepljuju, kao i veliki broj konkretnih preporuka za unapređenje. U njima su obuhvaćeni i drugi aspekti značajni za evaluaciju, što ukazuje na temeljno sproveden postupak i kvalitetnu pripremu. Kod ovih izvještaja je uočljivo da su predsjednik komisije i jedan član bili isti u svim ovim postupcima, što je doprinijelo ujednačenosti u evaluaciji i formulisanju preporuka.

Sedmi izvještaj, iako kvalitetno urađen, nešto je kraći, sadrži manji broj preporuka i kraće komentare koji obrazlažu ocjene ispunjenosti standarda. Osmi izvještaj je najmanje detaljan – znatno kraći od ostalih, bez ijedne preporuke, a komentari u njemu su veoma šturi. Njegov kvalitet je niži u odnosu na druge izvještaje, a razlog leži u korišćenju stare verzije obrasca Izvještaja o reakreditaciji, koja nije imala rubriku za navođenje preporuka po standardima. Ovaj nedostatak je kasnije djelimično otklonjen dopunom obrasca, što je omogućilo sistematično navođenje preporuka na kraju svakog standarda.

Preporuke su se najčešće odnosile na standarde koji se tiču nastavnog osoblja (Standard 5), resursa za učenje i podrške studentima (Standard 6), kao i politike obezbjeđenja kvaliteta (Standard 1). U ovim oblastima komisije su davale detaljna uputstva koja su obuhvatala unapređenje studentskih anketa, povećanje mobilnosti i profesionalnog razvoja nastavnog kadra, digitalizaciju nastavnog materijala i unapređenje infrastrukture. Najmanje preporuka dato je u okviru Standarda 9 (Kontinuirano praćenje i periodično revidiranje programa) i Standarda 10 (Ciklično eksterno obezbjeđenje kvaliteta).

Kao ključne mogu se izdvojiti preporuke koje se odnose na sistematsko unapređenje procesa interne evaluacije i korišćenje rezultata za donošenje odluka, razvoj i podmlađivanje nastavnog kadra uz podsticanje međunarodne mobilnosti, unapređenje digitalnih resursa, dostupnosti literature i specijalizovanih softvera, intenziviranje saradnje sa privredom i alumnijima u funkciji jačanja kvaliteta nastave i zapošljivosti studenata, kao i definisanje jasnih procedura i akcionih planova po standardima kvaliteta.

Preporuke iz prvih šest izvještaja su uglavnom jasne, konkretne i primjenljive, a najčešće su direktno povezane sa standardom na koji se odnose, iako se povremeno dešava da pojedine preporuke obuhvate i šire teme koje nisu striktno vezane za dati standard. Kod sedmog izvještaja preporuke su kraće i donekle opštije, dok u osmom izvještaju izostaju u potpunosti, što onemogućava njihovu upotrebu kao instrumenta unapređenja kvaliteta. Kod detaljnijih izvještaja preporuke se mogu u značajnoj mjeri iskoristiti za unapređenje rada ustanova i kvaliteta studijskih programa, jer obuhvataju i strateške i operativne aspekte, što omogućava planiranje i kratkoročnih i dugoročnih mjera unapređenja.

Ipak, postoji prostor za poboljšanje kvaliteta izvještaja, naročito u pogledu standardizacije obima i kvaliteta izvještavanja, jasnijeg povezivanja preporuka i standarda i obezbjeđivanja dosljednog pristupa svih komisija bez obzira na njihov sastav. Ova unapređenja bi omogućila veću upotrebljivost izvještaja za dalji razvoj ustanova i osnažila bi ulogu reakreditacije kao instrumenta za podizanje kvaliteta visokog obrazovanja.

4.3. MEDICINSKE NAUKE

Tokom prvog ciklusa reakreditacije, u oblasti medicinskih nauka reakreditovana je jedna ustanova visokog obrazovanja. U periodu kada je sprovedena reakreditacija ove ustanove primjenjivano je deset standarda, dok Standard 11, koji je uveden naknadno, nije bio predmet ocjenjivanja. Evaluirano je ukupno 12 studijskih programa koji se realizuju na dvije ustanove visokog obrazovanja. Od toga je osam studijskih programa bilo obuhvaćeno postupkom reakreditacije ustanove, dok su četiri programa akreditovana u okviru postupka akreditacije. Reakreditacijom su obuhvaćena dva programa osnovnih, tri integrisana i tri doktorska studijska programa, dok su u postupku akreditacije akreditovana dva osnovna i dva master studijska programa.

4.3.1. Trendovi i pitanja koji su proistekli iz preporuka ekspertskih komisija

U okviru Standarda 1 (Politika obezbjeđenja kvaliteta), komisija je istakla potrebu za većom transparentnošću dokumentacije o obezbjeđivanju kvaliteta, posebno kroz objavljivanje svih relevantnih izvještaja i procedura na veb stranici ustanove. Takođe je preporučeno razvijanje internih dokumenata koji odražavaju specifičnosti oblasti medicinskih nauka, proširenje monitoringa kvaliteta na osnovne studije i primjena mehanizama za detekciju akademskih prevara na svim nivoima studija.

Kada je riječ o Standardu 2 (Izrada i odobravanje programa), naglašena je potreba za uključivanjem privrede i eksternih stručnjaka u razvoj studijskih programa, uz adekvatno dokumentovanje i javnu dostupnost njihovog doprinosa. Takođe je preporučeno jasnije prikazivanje načina na koji programi ostvaruju četiri svrhe visokog obrazovanja definisane od strane Savjeta Evrope.

U okviru Standarda 3 (Učenje, nastava i provjera znanja usmjereni na studenta), preporuke su se odnosile na unapređenje akademske podrške studentima, povećanje broja izbornih predmeta, unapređenje komunikacije putem veb stranica i platformi za e-učenje, jačanje međunarodne saradnje i razmjene iskustava, kao i veću transparentnost nastavnih materijala i načina evaluacije.

Za Standard 4 (Upis studenata, napredovanje, priznavanje i sertifikacija), preporučeno je dalje razvijanje stručnih programa u saradnji sa drugim fakultetima, objavljivanje informacija o programima na engleskom jeziku, podsticanje mobilnosti studenata, posebno na doktorskom nivou, i jačanje saradnje sa srodnim inostranim institucijama.

U okviru Standarda 5 (Nastavno osoblje), preporuke su bile usmjerene na unapređenje prakse dvojnog navođenja afilijacija u naučnim publikacijama, kao i na podsticanje mobilnosti nastavnog osoblja i učešća u međunarodnim projektima, naročito programima Evropske unije.

Kada je u pitanju Standard 6 (Resursi za učenje i podrška studentima), uočena je potreba za infrastrukturnim unapređenjima, posebno u izdvojenim organizacionim jedinicama, unapređenjem IT opreme i digitalne podrške studentima, uključujući osobe sa invaliditetom, kao i standardizacijom informisanja putem zvaničnih kanala.

U okviru Standarda 7 (Upravljanje informacijama), preporučeno je veće uključivanje studenata u anketiranje i objavljivanje rezultata anketa, uspostavljanje sistema za praćenje zapošljavanja diplomaca i formiranje Alumni kluba radi jačanja veza između studenata, diplomaca i nastavnog osoblja.

Za Standard 8 (Informisanje javnosti), preporuke su se odnosile na ažuriranje i usklađivanje informacija na veb stranici, posebno ECTS kataloga, uvođenje jedinstvenog stila referenciranja (Vancouver) i unapređenje interaktivnosti veb stranica.

Kada je riječ o Standardu 9 (Kontinuirano praćenje i periodično revidiranje programa), naglašena je potreba za dokumentovanjem individualnih razvojnih planova nastavnog osoblja, evaluacijom i prilagođavanjem metoda ocjenjivanja, kao i sistematskim prikupljanjem i korišćenjem povratnih informacija različitih aktera radi unapređenja studijskih programa.

U okviru Standarda 10 (Ciklično eksterno obezbjeđenje kvaliteta), jedina preporuka odnosila se na transparentnije informisanje javnosti o učešću ustanove u postupcima eksternog obezbjeđenja kvaliteta.

4.3.2. Zaključni komentar za oblast medicinske nauke

Izvještaj o reakreditaciji ustanove iz oblasti medicinskih nauka karakteriše visok nivo detaljnosti. Dokument sadrži ocjene ispunjenosti ili djelimične ispunjenosti kriterijuma, koje su potkrepljene

konkretnim komentarima i obrazloženjima. Takođe, u izvještaju su sistematično navedene preporuke za unapređenje, uz rokove za njihovu realizaciju, što doprinosi njegovoj operativnoj vrijednosti za ustanovu.

Preporuke su se najčešće odnosile na Standard 3 (Učenje, nastava i provjera znanja usmjereni na studenta), što ukazuje na to da ekspertska komisija posebnu pažnju posvećuje aspektima koji se direktno odnose na iskustvo studenata, metodu izvođenja nastave, izborni prostor, međunarodnu saradnju i akademsku podršku. Značajan dio preporuka bio je usmjeren i na Standard 9 (Kontinuirano praćenje i periodično revidiranje programa), što potvrđuje važnost postojanja mehanizama za praćenje kvaliteta i prilagođavanja programa savremenim zahtjevima.

S druge strane, najmanji broj preporuka dat je u okviru Standarda 10 (Ciklično eksterno obezbjeđenje kvaliteta), što se može tumačiti kao znak da je ovaj aspekt formalno ispunjen, ali i činjenicu da postoje samo dva kriterijuma u okviru ovog standarda.

Među najvažnijim preporukama izdvajaju se one koje se odnose na unapređenje javne dostupnosti dokumenata i informacija, standardizaciju i ažuriranje ECTS kataloga, uspostavljanje formalnih mehanizama za akademsku podršku studentima, unapređenje infrastrukture (posebno za osobe sa invaliditetom i u izdvojenim jedinicama), kao i jačanje međunarodne saradnje i mobilnosti. Posebno je značajno insistiranje na razvoju digitalnih resursa i dostupnosti nastavnih sadržaja putem e-platформи, što može imati dugoročno pozitivan efekat na inkluzivnost i fleksibilnost u obrazovanju.

Kvalitet preporuka je na visokom nivou – one su u najvećem broju slučajeva konkretne, jasne i operativne. Preporuke su dobro povezane sa relevantnim standardima i kriterijumima, a njihova primjenljivost u kontekstu konkretne ustanove nije sporna. Nije uočeno da su davane preporuke koje se ne odnose na standard u okviru kojeg su navedene, što govori u prilog pažljivoj i dosljednoj strukturi izvještaja.

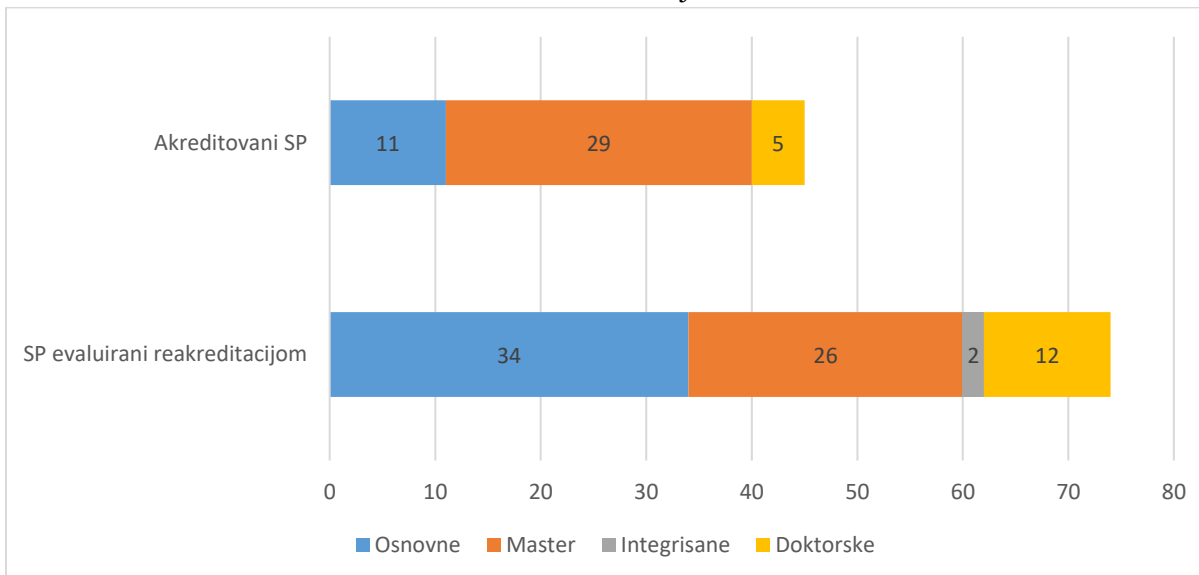
Zaključno, izvještaj sadrži sve ključne elemente koji omogućavaju ustanovi da unaprijedi kvalitet svog rada i studijskih programa, a uočeni pristup ekspertske komisije može predstavljati dobar model za buduće reakreditacione postupke u ovoj oblasti.

4.4. DRUŠTVENE NAUKE

Tokom prvog ciklusa reakreditacije, u oblasti društvenih nauka reakreditovano je devet ustanova visokog obrazovanja. U postupku su primjenjivani tada važeći standardi (od Standarda 1 do Standarda 10), dok Standard 11, koji je uveden naknadno, nije bio predmet ocjenjivanja. U jednom slučaju korišćena je stara verzija obrasca Izvještaja o reakreditaciji, koja nije imala rubriku za navođenje preporuka za unapređenje po standardima. Ovaj nedostatak je kasnije otklonjen dopunom obrasca, čime je uveden prostor za davanje preporuka na kraju svakog standarda.

Ukupno je evaluirano 119 studijskih programa koji se izvode na 22 ustanove visokog obrazovanja. Od tog broja, 74 programa je prošlo postupak reakreditacije u okviru reakreditacije ustanova, dok je 45 programa akreditovano kroz postupak akreditacije.

Slika 14: Broj akreditovanih i reakreditovanih studijskih programa u oblasti društvenih nauka po nivoima studija

Na Slici 14 prikazan je broj studijskih programa iz oblasti društvenih nauka evaluiranih tokom prvog ciklusa reakreditacije, razvrstanih po nivoima studija. Od ukupno 74 reakreditovana studijska programa, pretežno su reakreditovani programi osnovnih (34) i master studija (26), dok su u manjoj mjeri reakreditovani programi doktorskih (12) i integrisanih studija (2). Kada je riječ o akreditacijama, ukupno je akreditovano 45 novih programa: 11 osnovnih, 29 master i pet doktorskih. Ovi podaci pokazuju da su se ustanove visokog obrazovanja u oblasti društvenih nauka pretežno fokusirale na reakreditaciju postojećih programa, dok je broj novoakreditovanih programa bio relativno manji.

4.4.1. Trendovi i pitanja koji su proistekli iz preporuka ekspertskih komisija

Standard 1 – Politika obezbjeđenja kvaliteta

Preporuke ekspertskih komisija u okviru ovog standarda u oblasti društvenih nauka naglašavaju potrebu za jačanjem institucionalnih kapaciteta i unapređenjem procedura koje se odnose na sistem obezbjeđivanja kvaliteta. Više puta je istaknuto da ustanove treba da razviju sposobnost za izradu sveobuhvatnih i analitički potkrijepljenih izvještaja o samoevaluaciji, kao i drugih relevantnih dokumenata (analiza rezultata, planova unapređenja, preporuka). Poseban naglasak stavljen je na potrebu uključivanja studenata u proces obezbjeđivanja kvaliteta, ne samo kroz evaluacije na kraju akademske godine, već i češće, idealno na kraju svakog semestra, pri čemu bi se rezultati mogli javno objavljivati. Takođe se preporučuje da evaluacije budu obavezne za sve studente, a u nekim prijedlozima se ističe mogućnost da njihovo učešće bude uslov za prijavu ispita.

Preporuke su obuhvatile i jačanje uloge spoljnih aktera, uključujući privredu i druge partnere, kroz formalizovane modalitete saradnje, učešće u komisijama i konsultativnim procesima. Komisije su ukazale na potrebu razvijanja konkretnih politika koje će jasno definisati načine uključivanja ovih aktera. U više izvještaja naglašena je važnost unapređenja sistema informisanja studenata i zaposlenih o akademskom

integritetu i nediskriminaciji putem vidljivih i lako dostupnih materijala (poster i brošure), kao i kroz organizovanje edukacija za studente i nastavno osoblje.

Nekoliko izvještaja preporučuje dodatne mehanizme za prikupljanje povratnih informacija, poput kutija za stalnu evaluaciju pedagoškog rada i studijskih programa postavljenih na frekventnim mjestima, kao i fokus grupa sa studentima radi detaljnije procjene kvaliteta nastave i programa. Takođe se predlaže sprovođenje samoevaluacije zaposlenih, koja bi obuhvatila nastavno, administrativno i tehničko osoblje, radi procjene zadovoljstva poslom i profesionalnim uslovima rada.

Istaknuta je i potreba za proširenjem primjene softvera za provjeru plagijata na sve nivoe studija, uključujući osnovne. U pojedinim slučajevima naglašeno je i da treba obratiti pažnju na rizike od političke diskriminacije i obezbijediti predstavnika administrativnog osoblja angažovanog na poslovima vezanim za akademski integritet i slobodu. Konačno, više izvještaja je ukazalo na zastarjelost strategija obezbjeđivanja kvaliteta, koje su zasnovane na starim zakonskim rješenjima, te su preporučile njihovo ažuriranje u skladu sa važećim propisima i akumuliranim iskustvom u oblasti kvaliteta.

Standard 2 – Izrada i odobravanje programa

Preporuke ekspertskih komisija u okviru ovog standarda najčešće su bile usmjerene na jačanje saradnje sa studentima i drugim zainteresovanim stranama tokom izrade i revizije studijskih programa. Posebno je isticano da saradnja sa studentima treba da bude suštinska, a ne formalna, uz razvoj planova koji će motivisati studente i omogućiti njihovo aktivno uključivanje u unapređenje programa. Više izvještaja naglašava značaj uključivanja poslodavaca, bivših studenata, sindikata, lokalne samouprave i državnih organa u proces izrade i unapređenja programa, čime bi se osigurala bolja usklađenost obrazovnih profila sa potrebama tržišta rada. U tom kontekstu, preporučeno je formiranje savjeta poslodavaca koji bi imao konsultativnu ulogu u razmatranju postojećih i planiranju novih programa.

Značajan broj preporuka odnosi se na unapređenje sistema za evidentiranje i dokumentovanje spoljne ekspertize i studentske prakse, kao i na obezbjeđivanje relevantnih referenci prilikom revizije programa. Poseban akcenat stavljen je na poboljšanje organizacije i sadržaja studentske prakse, koja se u nekim slučajevima pokazala kao sporno pitanje prema studentima, te je preporučeno njeno brzo rješavanje. Takođe se preporučuje da osnovna i dopunska literatura bude jasno i precizno navedena u silabusima, uz stalno unapređenje kvaliteta kurikuluma i njihovo poređenje sa programima stranih ustanova visokog obrazovanja.

Komisije su ukazale i na potrebu strateškog razvoja saradnje sa međunarodnim partnerima i intenzivnijeg uključivanja u međunarodne projekte, posebno u oblasti naučnih istraživanja, mobilnosti studenata i nastavnog osoblja, kao i razmatranja mogućnosti međunarodnih akreditacija u cilju jačanja međunarodnog ugleda i konkurentnosti ustanova. U tom smislu, preporučeno je uvođenje dijela nastave na engleskom jeziku kako bi se podstakla dolazna mobilnost, te dalje jačanje pedagoških kompetencija nastavnog osoblja, uključivanje studenata u istraživački rad i organizaciju studentskih naučnih konferencija.

Pojedini izvještaji predložili su i strukturne promjene u organizaciji studija, poput uvođenja izbornih blokova, povećanja broja izbornih predmeta i primjene pravila „uslovnog predmeta“ radi postepenog građenja sistema znanja. Takođe je uočena potreba za obnovom licenci za obavljanje naučnoistraživačke djelatnosti kod pojedinih ustanova, kako bi se obezbijedila pravna i institucionalna osnova za dalji razvoj studijskih programa i naučnog rada.

Standard 3 – Učenje, nastava i provjera znanja usmjereni na studenta

Preporuke ekspertskih komisija u vezi sa ovim standardom u velikoj mjeri su bile usmjerene na unapređenje pristupa nastavi i provjeri znanja iz perspektive studenta, kao i na jačanje profesionalnog odnosa između nastavnog osoblja i studenata. Isticano je da je potrebno razviti pisane smjernice za prilagođavanje metoda rada i provjere znanja licima sa invaliditetom, kao i obezbijediti da silabus, kriterijumi ocjenjivanja i načini polaganja ispita budu javno dostupni, uključujući i objavu na veb stranici fakulteta. Poseban naglasak stavljen je na uvođenje redovnih i obaveznih konsultacija, dostupnih prema unaprijed objavljenom rasporedu, radi pružanja povratne informacije i uvida u rezultate provjera znanja.

Komisije su preporučivale da se problemi poput kontinuirano niske prolaznosti na pojedinim predmetima rješavaju sistemski, uključujući mogućnost angažovanja dva ispitivača, posebno kod predmeta sa najnižom prolaznošću. Takođe se preporučuje analiza uzroka niske prolaznosti i razmatranje fleksibilnijih procedura za poništavanje ispita, kako bi studenti imali veću autonomiju i izbor u načinu polaganja ispita. Predloženo je i donošenje posebnog pravilnika o polaganju ispita i ocjenjivanju, kao i izbjegavanje promjene pravila tokom trajanja doktorskih studija.

U domenu nastavnih metoda, ukazano je na potrebu veće primjene praktične nastave, gostujućih predavanja i studija slučaja i većeg uvažavanja studentskih inicijativa. Posebno je naglašena potreba da se nastavnici edukuju o izradi onlajn kurseva u skladu sa jasno definisanim kriterijumima, te da se unaprijedi kvalitet postojećih onlajn predavanja. Preporučeno je i bolje povezivanje ishoda učenja sa metodama provjere znanja u silabusima, kao i uvođenje novih izbornih predmeta.

Dodatne preporuke odnosile su se na motivaciju studenata da ostanu na studijama, razvoj mekih vještina poput komunikacije, strožu kontrolu načina polaganja ispita u skladu sa etičkim i disciplinskim pravilima, te fleksibilniji pristup studentima koji koriste programe međunarodne mobilnosti. Ukupno gledano, naglasak je stavljen na transparentnost, inkluzivnost, fleksibilnost i međusobno poštovanje kao ključne elemente učenja i provjere znanja usmjerene na studenta.

Standard 4 – Upis studenata, njihovo napredovanje kroz studije, priznavanje i sertifikacija

Preporuke ekspertskih komisija u vezi sa ovim standardom bile su usmjerene na unapređenje sistema praćenja i podrške studentima tokom cijelog obrazovnog ciklusa, od upisa do završetka studija. Isticano je da je potrebno razviti detaljniji sistem praćenja napredovanja studenata, uključujući redovnu analizu prolaznosti po predmetima i izračunavanje stope odustajanja od studija. Preporučeno je i uvođenje obaveznih izlaznih anketa radi prikupljanja informacija o razlozima napuštanja studija, kako bi se mogle preduzeti odgovarajuće korektivne mjere.

Komisije su ukazale na važnost osiguravanja pristupa master studijama studentima koji dolaze sa drugih srodnih fakulteta, uz mogućnost polaganja dodatnih ispita radi izjednačavanja znanja. Poseban akcenat stavljen je na unapređenje procedura za priznavanje prethodnog formalnog i neformalnog učenja, kao i na jasnije definisanje pravila za priznavanje dužine studija i vrsta kvalifikacija stečenih u inostranstvu. Preporučeno je da Odbor za kvalitet formalnije pristupi praćenju napredovanja studenata, ne samo kroz izradu analiza, već i kroz predlaganje i praćenje realizacije mjera za unapređenje studiranja.

U cilju unapređenja studentskog iskustva, naglašena je potreba za razvijanjem vannastavnih aktivnosti, njihovim adekvatnim vrednovanjem i upisivanjem u dodatak diplomi. Komisije su istakle značaj aktivnijeg uključivanja studenata u donošenje odluka, posebno u kontekstu međunarodne mobilnosti, kao i intenzivnijeg promovisanja studijskih programa radi privlačenja većeg broja kandidata, uključujući i strane

studente. Preporučeno je uvođenje prijemnih ispita za sve studijske programe radi unapređenja selekcije kandidata, kao i razmatranje akreditacije zajedničkih studijskih programa sa drugim ustanovama visokog obrazovanja.

Standard 5 – Nastavno osoblje

Preporuke ekspertskih komisija u vezi sa nastavnim osobljem bile su usmjerene na jačanje kadrovskih kapaciteta, unapređenje nastavnih metoda, smanjenje opterećenja nastavnika i podsticanje profesionalnog razvoja. Više puta je naglašena potreba za izradom odluka ili pravilnika koji bi podsticali dugoročniju mobilnost nastavnog kadra, kao i za većim učešćem u programima međunarodne mobilnosti, poput Erasmus i CEEPUS. Komisije su preporučivale sistematsko planiranje stručnog usavršavanja nastavnika i saradnika, posebno u oblastima koje su nedovoljno razvijene na ustanovi, kao i jačanje kapaciteta za izvođenje onlajn nastave kroz formalnu obuku i izradu kvalitetnih kurseva prilagođenih digitalnom okruženju.

U više izvještaja ukazano je na potrebu rasterećenja nastavnog osoblja od prevelikog broja časova, kako bi se obezbijedilo više vremena za naučnoistraživački rad i inoviranje nastavnih metoda. Predlagano je uvođenje slobodnih semestara ili godina posvećenih isključivo istraživanju, kao i planiranje karijernog razvoja nastavnika od početka karijere do zvanja redovnog profesora. Isticano je i da saradnici na aplikativnim predmetima treba da imaju relevantno praktično iskustvo, dok nastavno osoblje u cjelini treba kontinuirano da jača pedagoške i didaktičko-metodičke kompetencije.

Posebna pažnja posvećena je unapređenju materijalnih uslova za rad, uključujući nabavku nove opreme, sportskih rekvizita i softverskih licenci potrebnih za empirijska istraživanja. U tom kontekstu, predlagana je izrada višegodišnjeg plana nabavke opreme, sa jasno definisanim prioritetima, odgovornim osobama i rokovima realizacije. Komisije su istakle i važnost formalizovanja postupka inoviranja nastavnih metoda kroz redovno usvajanje izvještaja o korišćenju novih tehnologija.

Na pojedinim ustanovama preporučeno je priznavanje akademskih zvanja stečenih van Crne Gore u cilju smanjenja angažovanja gostujućih predavača, kao i podsticanje nastavnika da napreduju u zvanjima na matičnom univerzitetu. Preporučeno je i liberalizovanje uslova za napredovanje, podsticanje domaćeg izdavaštva, kao i dosljedno poštovanje kolektivnog ugovora o normi nastavnika i saradnika. Ukupno posmatrano, preporuke su naglašavale potrebu za uravnoteženim pristupom koji spaja stručno usavršavanje, međunarodnu saradnju, bolju materijalnu podršku i smanjenje administrativnog i nastavnog opterećenja, čime bi se obezbijedio kvalitetniji rad nastavnog osoblja i viši nivo kvaliteta studijskih programa.

Standard 6 – Resursi za učenje i podrška studentima

Preporuke ekspertskih komisija u vezi sa resursima za učenje i podrškom studentima bile su usmjerene na unapređenje bibliotečkih i tehničko-tehnoloških kapaciteta, jačanje komunikacije i studentskog učešća u procesima obezbjeđenja kvaliteta, te obezbjeđenje adekvatnih prostornih i materijalnih uslova. Uočena je potreba za pretplatom na relevantne međunarodne baze podataka i prestižne naučne časopise, kao i osavremenjavanjem bibliotečkog fonda, posebno stručne literature iz oblasti menadžmenta. Naglašeno je i da bibliotekarsko osoblje treba dodatno osposobiti za rad u savremenim bibliotečko-informacionim sistemima, te da bi biblioteka i studentska služba trebalo da produže radno vrijeme, uključujući rad u dvije smjene, kako bi bile dostupnije studentima.

Posebno je istaknuta važnost digitalizacije nastavnih materijala i bibliotečkih resursa, što je posebno značajno kada je biblioteka fizički udaljena od zgrade fakulteta. Preporučeno je i uvođenje mogućnosti za elektronski pristup ključnim studentskim podacima, poput uplata školarine, prijave i odjave ispita i uvida u ocjene, uz formiranje baze podataka o diplomiranim studentima radi praćenja stečenih kompetencija. Komisije su podsticale razvoj tehničko-tehnološke infrastrukture, modernizaciju nastavnog procesa, povećanje mogućnosti za praktičnu nastavu i seminare, kao i opremanje prostora za timski rad studenata.

U pogledu studentskog učešća, preporučeno je podizanje svijesti o značaju procesa samovrednovanja, inoviranje i pojednostavljenje anketa, kao i češće i obavezno sprovođenje studentskih istraživanja o kvalitetu studija, uključujući i neformalne metode prikupljanja povratnih informacija (fokus grupe, kutije za sugestije). Naglašeno je da fakulteti treba da podstiču studentske inicijative i obezbijede adekvatna sredstva za studentsko organizovanje. Takođe, preporučena je izrada jedinstvene politike priznavanja ispita položenih u okviru programa razmjene i intenziviranje mobilnosti studenata i nastavnog osoblja kroz Erasmus, CEEPUS i druge programe.

Preporuke su obuhvatale i unapređenje komunikacije na relaciji studenti–nastavnici, kao i između katedri, departmana i stručnih službi, radi efikasnijeg identifikovanja i rješavanja problema. Sugerisano je unapređenje internet prezentacije fakulteta radi lakšeg pristupa informacijama, kao i unapređenje metoda prikupljanja i obrade podataka, uključujući elektronsko testiranje i automatizaciju administrativnih procedura. U cjelini, preporuke su naglašavale potrebu za integrisanim pristupom kojim bi se poboljšala dostupnost resursa, kvalitet nastavnog procesa i iskustvo studiranja, čime bi se stvorilo podsticajno okruženje za učenje i profesionalni razvoj.

Standard 7 – Upravljanje informacijama

Preporuke ekspertskih komisija u okviru ovog standarda bile su prvenstveno usmjerene na unapređenje sistema prikupljanja, obrade i korišćenja podataka, kao i na jačanje komunikacije sa studentima i alumnistima. Posebno je naglašena potreba za razvojem integrisanog sistema za praćenje ključnih indikatora uspješnosti, uključujući stopu napuštanja studija, prolaznost, zapošljivost diplomiranih studenata i njihove karijerne putanje. Fakultetima je preporučeno da unaprijede interne procedure obrade i analize podataka, kako bi se postojeći resursi koristili dinamički, ne samo za izvještavanje, već i za planiranje i unapređenje kvaliteta rada i pozicioniranja na tržištu visokog obrazovanja.

Anketiranje studenata prepoznato je kao ključni alat u procesu obezbjeđivanja kvaliteta, uz preporuku da se ankete sprovedu najmanje dva puta godišnje, nakon svakog semestra, i da se obuhvati veći broj ispitanika. Predloženo je revidiranje postojećih anketa, kao i njihovo proširenje anketama nakon diplomiranja, kojima bi se pratile ocjene studenata o kvalitetu programa, uslovima studiranja i podršci nastavnog i administrativnog osoblja. Dodatno, sugerisano je sprovođenje tematskih anketa, poput onih koje se odnose na korišćenje biblioteke i čitaonica, s ciljem prilagođavanja radnog vremena i dostupnosti resursa potrebama studenata.

Saradnja sa alumnistima ocijenjena je kao važan segment unapređenja informacione podrške, pri čemu su komisije preporučile uspostavljanje i formalizaciju udruženja alumnista, redovno ažuriranje baze podataka i aktivno uključivanje bivših studenata u aktivnosti fakulteta. Posebno je naglašena važnost umrežavanja sa Karijernim centrom Univerziteta radi praćenja zapošljivosti i profesionalnog razvoja svršenih studenata, kao i korišćenje društvenih mreža za komunikaciju i promociju aktivnosti, posebno kada postoje ograničenja u prilagođavanju zvanične veb stranice.

U cjelini, preporuke su ukazivale na potrebu da se informacioni resursi koriste kao strateški alat – ne samo za internu kontrolu i izvještavanje, već i za unapređivanje kvaliteta nastave, povećanje vidljivosti fakulteta i jačanje njegove povezanosti sa sadašnjim i bivšim studentima.

Standard 8 – Informisanje javnosti

Preporuke ekspertskih komisija u okviru ovog standarda usmjerene su na unapređenje transparentnosti rada ustanova visokog obrazovanja i dostupnosti informacija studentima, potencijalnim kandidatima i široj javnosti. Poseban akcenat stavljen je na redovno ažuriranje i modernizaciju internet stranica, uključujući objavljivanje termina održavanja nastave i ispita, informacija o eventualnim odlaganjima, izvještaja o izborima u zvanja, organizaciji događaja i ostalih relevantnih obavještenja. Predloženo je da veb stranice budu preglednije, sadržajnije i tehnički unapređeni, uz korišćenje dodatnih formata prezentacije (video-materijali, intervjui i svjedočenja uspješnih alumnista), čime bi se poboljšala komunikacija i promocija fakulteta.

Komisije su naglasile značaj objavljivanja ključnih podataka, kao što su stope prolaznosti, mogućnosti za stručno usavršavanje, ponude za zapošljavanje, kao i pristup svim doktorskim disertacijama odbranjenim na ustanovi. Takođe je preporučeno da se informacije prilagode potrebama različitih kategorija studenata, uključujući one iz manje razvijenih regiona i studente sa nižim socioekonomskim statusom, kako bi pristup obrazovanju bio inkluzivniji.

Dodatno, ukazano je na potrebu definisanja pravilnika o zvaničnim kanalima komunikacije između studenata i nastavnika. Iako je u većini slučajeva komunikacija ocijenjena kao dobra, preporučeno je uniformisanje platformi i procedura radi izbjegavanja eventualnih nesporazuma. Komisije su takođe podstakle fakultete da formalizuju saradnju sa alumnistima kroz osnivanje udruženja, korišćenje podataka o njihovom profesionalnom napredovanju u promotivne svrhe i uključivanje bivših studenata u aktivnosti fakulteta.

U pojedinim slučajevima zabilježeni su tehnički problemi na zvaničnim stranicama (npr. nedostajući linkovi ka određenim studijskim programima), pa je preporučeno imenovanje odgovornih osoba za komunikaciju sa univerzitetskim IT službama radi bržeg rješavanja takvih situacija. Ukupno, preporuke su usmjerene ka tome da informisanje javnosti postane strateški segment razvoja ustanova, koji će doprinijeti njihovoj vidljivosti, reputaciji i jačanju pozicije na tržištu visokog obrazovanja.

Standard 9 – Kontinuirano praćenje i periodično revidiranje programa

Preporuke ekspertskih komisija za ovaj standard naglašavaju potrebu za sistematskim i planskim pristupom reviziji studijskih programa, zasnovanom na savremenim trendovima u visokom obrazovanju i na jasnom povezivanju ishoda učenja sa nivoom studija. Istaknuto je da se sadržaji programa moraju redovno osavremenjavati, koristeći savremenu literaturu, prevode relevantnih djela i doprinos nastavnog kadra. Revizije bi trebalo da budu zasnovane na prikupljenim podacima o potrebama unapređenja, a ti podaci treba da dolaze iz različitih izvora – od studenata, poslodavaca, profesionalnih udruženja i drugih relevantnih aktera.

Komisije su posebno naglasile važnost uključivanja spoljašnjih interesnih strana (posebno privrede) u proces osmišljavanja i revidiranja programa, kao i organizovanja fokus grupa radi analize potreba tržišta rada i budućih kompetencija diplomiranih studenata. U tom kontekstu, formalno dokumentovanje svih faza procesa – od prikupljanja podataka i analiza do prijedloga izmjena – ocjenjuje

se kao neophodno, a zapisnici sa sastanaka odbora za kvalitet, internih konsultacija i fokus grupa trebalo bi da postanu sastavni dio dokumentacije o kvalitetu.

Više puta je ponovljena preporuka da se studenti mnogo aktivnije uključe u kreiranje, sprovođenje i evaluaciju studijskih programa, uz osmišljavanje mehanizama za praćenje i rješavanje problema koje studenti identifikuju. Takođe je predloženo sprovođenje specifičnih studentskih anketa (npr. o radu studentske službe ili o kvalitetu okruženja za učenje), obavezno anketiranje nakon ispita, javno objavljivanje rezultata anketa i reagovanje uprave u slučajevima ispodprosječnih ocjena nastavnika.

Komisije su ukazale i na potrebu analize strukture i opterećenja studijskih programa, načina ispitivanja i ocjenjivanja, kao i prolaznosti na pojedinim predmetima, sa ciljem unapređenja kvaliteta nastave i veće usklađenosti sa potrebama studenata. U pojedinim slučajevima preporučeno je povećanje broja predmeta kroz uvođenje izbornih blokova, čime bi se studentima omogućilo više fleksibilnosti prilikom studiranja.

Generalno, akcenat preporuka je na tome da proces praćenja i revidiranja programa postane kontinuiran, inkluzivan i zasnovan na dokazima, čime bi se osigurala relevantnost studija, povećala zapošljivost diplomiranih studenata i unaprijedio kvalitet obrazovanja.

Standard 10 – Ciklično eksterno obezbjeđenje kvaliteta

Preporuke ekspertskih komisija za ovaj standard naglašavaju potrebu za kontinuiranim usaglašavanjem sa prethodnim preporukama iz međunarodnih evaluacija (IEP), uključujući one iz 2014. i 2018. godine, naročito u segmentima gdje aktivnosti još nisu u potpunosti realizovane. U pojedinim slučajevima sugerisano je da se obezbijedi sertifikacija sistema menadžmenta ustanove prema relevantnim međunarodnim standardima (npr. ISO 9001, ISO/IEC 20000-1, ISO/IEC 27001, ISO 21001), čime bi se dodatno ojačala formalna potvrda kvaliteta i usklađenosti sa globalnim praksama.

Takođe je preporučeno da se u planiranju razvoja ustanove formira jasna hijerarhija ciljeva (prioriteta), da se uključe relevantni društveni akteri u analize perspektiva, te da se rezultati samoevaluacija koriste na operativan način. Posebno je naglašena potreba izrade akcionih planova sa preciznim aktivnostima i rokovima realizacije, kao i poređenja novih izvještaja o samoevaluaciji sa prethodnima radi praćenja napretka. Ovakav pristup omogućio bi jasnije sagledavanje postignuća i identifikovanje oblasti koje zahtijevaju dodatna unapređenja, čime bi se cjelokupni sistem eksternog obezbjeđenja kvaliteta učinio transparentnijim, dinamičnijim i fokusiranim na stalno poboljšanje.

4.4.2. Zaključni komentar za oblast društvene nauke

Analiza devet izvještaja o reakreditaciji ustanova visokog obrazovanja iz oblasti društvenih nauka pokazuje da postoje značajne razlike u obimu, strukturi i kvalitetu izvještaja ekspertskih komisija. Šest izvještaja su detaljna, sa ocjenama ispunjenosti standarda, jasnim obrazloženjima i velikim brojem konkretnih preporuka, dok su preostala tri izvještaja kraća i sa uopštenijim preporukama. Jedan od izvještaja izrađen je prema starom obrascu koji nije predviđao navođenje preporuka na kraju svakog standarda. Iako je to bio slučaj komisija je dala nekoliko preporuka. Međutim, te preporuke su bile opšte i nisu bile jasno povezane sa standardima.

Komisije su najviše preporuka dale za Standard 5 – Nastavno osoblje i Standard 9 – Kontinuirano praćenje i periodično revidiranje programa. U tim preporukama naglašavana je potreba za sistematskim planiranjem stručnog usavršavanja nastavnika, rasterećenjem od prekomjernog nastavnog opterećenja,

unapređenjem nastavnih metoda, jačanjem naučnoistraživačkog rada i aktivnijim uključivanjem studenata i eksternih aktera u proces revizije programa. Najmanje preporuka dato je za Standard 1 – Politika obezbjeđenja kvaliteta i Standard 10 – Ciklično eksterno obezbjeđenje kvaliteta, što može ukazivati na to da su komisije u ovim oblastima uočile manji prostor za unapređenje.

Najvažnije preporuke odnosile su se na jačanje sistema kontinuiranog stručnog usavršavanja, formalizovanje procedura interne evaluacije, unapređenje dostupnosti informacija studentima i javnosti, smanjenje nastavnog opterećenja radi podsticanja naučnoistraživačkog rada i redovno revidiranje studijskih programa uz uključivanje relevantnih spoljašnjih i unutrašnjih aktera. U kvalitetnijim izvještajima preporuke su bile jasne, konkretne i direktno povezane sa standardima, dok su u manje kvalitetnim izvještajima one često imale uopšten karakter i nisu bile jasno povezane sa nalazima komisije, što je umanjivalo njihovu praktičnu primjenljivost.

Uočeni su i slučajevi kada su preporuke u okviru jednog standarda zapravo pripadale drugim standardima, što može otežati njihovo sprovođenje. Na primjer, u okviru Standarda 5 (Nastavno osoblje) davane su preporuke o nabavci novih rekvizita za realizaciju nastavnog i naučnog rada sa ciljem unapređenja realizacije nastave i povećanja motivisanosti studenata, što po smjernicama više pripada Standardu 6 (Resursi za učenje i podrška studentima).

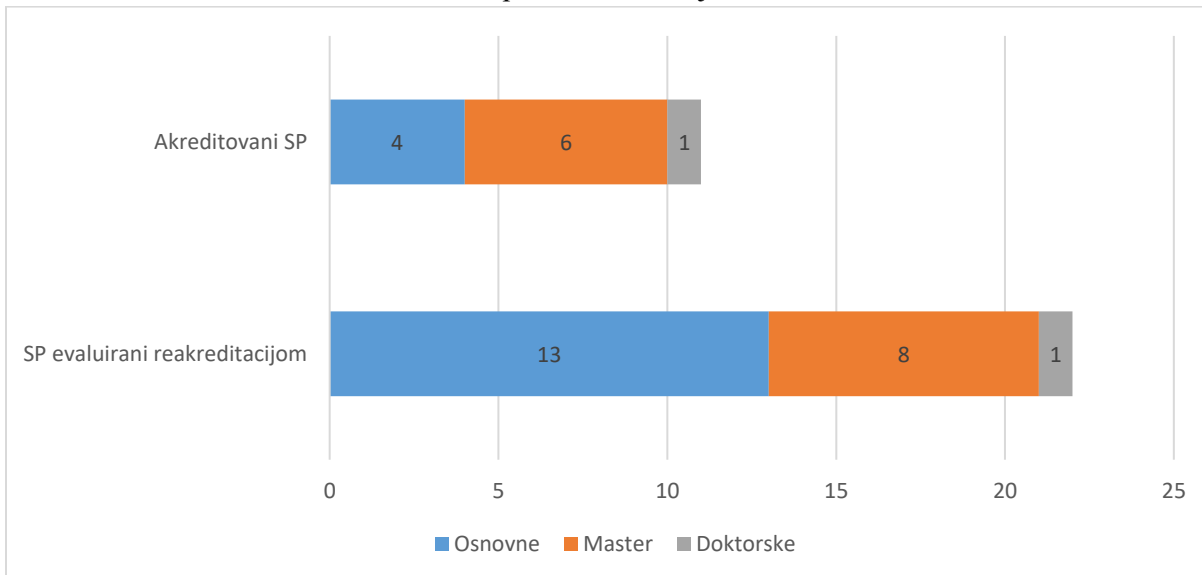
Preporuke iz šest kvalitetnijih izvještaja mogu se neposredno koristiti za unapređenje rada ustanova, dok one iz preostala tri zahtijevaju dodatnu razradu i konkretizaciju. Postoji prostor za unapređenje kvaliteta izvještaja kroz dosljedno navođenje preporuka po standardima, jasnije povezivanje preporuka sa obrazloženjima ocjena ispunjenosti standarda i izbjegavanje opštih formulacija. Takođe, obuka članova komisija u formulisanju jasnih, korisnih i primjenljivih preporuka doprinijela bi većoj upotrebljivosti izvještaja i unapređenju procesa reakreditacije.

4.5. HUMANISTIČKE NAUKE

Tokom prvog ciklusa reakreditacije, u oblasti humanističkih nauka reakreditovane su tri ustanove visokog obrazovanja. U postupku reakreditacije jedne ustanove ocijenjeno je svih 11 standarda, dok je kod preostale dvije ocijenjeno po 10 standarda, budući da je Standard 11 (Mehanizmi akademskog integriteta i jačanja kulture integriteta) uveden naknadno. U jednom slučaju korišćena je stara verzija obrasca Izvještaja o reakreditaciji, koja nije sadržala rubriku za navođenje preporuka za unapređenje po standardima. Taj obrazac je kasnije dopunjen novom strukturom koja uključuje prostor za preporuke na kraju svakog standarda.

U okviru ove oblasti, evaluirana su ukupno 33 studijska programa koja se realizuju na sedam ustanova visokog obrazovanja. Od toga je 22 programa prošlo postupak reakreditacije u okviru reakreditacije ustanova, dok je 11 programa akreditovano kroz postupak akreditacije.

Slika 15: Broj akreditovanih i reakreditovanih studijskih programa u oblasti humanističkih nauka po nivoima studija

Na Slici 15 prikazan je broj studijskih programa iz oblasti humanističkih nauka koji su evaluirani u okviru reakreditacije ustanova, kao i broj programa koji su akreditovani kroz postupak akreditacije. Reakreditacija je prvenstveno obuhvatila programe osnovnih studija – ukupno 13, dok je kroz isti postupak reakreditovano osam master i jedan doktorski program. Sa druge strane, u postupku akreditacije, akreditovana su četiri osnovna, šest master i jedan doktorski program. Ovakva raspodjela ukazuje na to da se reakreditacija pretežno odnosila na osnovne studije, dok je kod master i doktorskih studija značajan broj programa bio nov ili se radilo o postojećim programima koji su usklađivani sa novim Zakonom o visokom obrazovanju.

4.5.1. Trendovi i pitanja koji su proistekli iz preporuka ekspertskih komisija

Standard 1 – Politika obezbjeđenja kvaliteta

Komisije su preporučile učestalije sprovođenje evaluacije, idealno na kraju svakog semestra, uz poseban naglasak na uključivanje većeg broja studenata u ovaj proces. Kao jedan od mehanizama za podsticanje učešća, predloženo je da evaluacija postane preduslov za prijavu ispita. Takođe je preporučeno da rezultati evaluacija budu javno objavljeni. Istaknuta je i potreba za dodatnim mehanizmima evaluacije, uključujući postavljanje kutija za sugestije i sprovođenje fokus grupa sa studentima.

Komisije su predložile sprovođenje samoevaluacije zaposlenih u cilju procjene profesionalnog zadovoljstva. Uočeno je da participacija zaposlenih u aktivnostima obezbjeđenja kvaliteta nije sistemski podstaknuta niti praćena, te je preporučeno uvođenje mjera koje bi stimulisale angažovanje. Takođe, sugerisano je da se imenuje predstavnik administrativnog osoblja koji bi bio angažovan u pitanjima akademskog integriteta i slobode.

Standard 2 – Izrada i odobravanje programa

Preporuke su obuhvatile unapređenje kvaliteta silabusa kroz njihovo usklađivanje sa programima stranih univerziteta, unapređenje pedagoških kompetencija nastavnika, kao i aktivnije uključivanje studenata u naučnoistraživački rad. Istaknuta je i potreba za intenzivnijim učešćem u međunarodnim projektima i saradnji sa stranim institucijama.

Komisije su sugerisale formiranje Savjeta poslodavaca radi boljeg usklađivanja studijskih programa sa potrebama tržišta rada. Dodatno, predloženo je uvođenje institucionalnih rješenja poput „uslovnih predmeta“ radi obezbjeđenja progresivnog građenja znanja, kao i revizija zahtjeva za odbranu doktorskih disertacija i uslova za upis naredne godine.

Standard 3 – Učenje, nastava i provjera znanja usmjereni na studenta

Preporučeno je uvođenje dodatnih ispitnih rokova, kao i pojednostavljivanje procedure poništavanja ispita u slučajevima kada studenti žele da unaprijede rezultat bez prigovora na rad nastavnika. Sugerisano je donošenje formalnog pravilnika o polaganju ispita i ocjenjivanju, kako bi se obezbijedila transparentnost i dosljednost.

Komisija je ukazala na visoku stopu odustajanja studenata nakon prve godine i preporučila aktivniji pristup motivaciji studenata za završetak studija. Takođe je naglašena potreba za kontinuiranim unapređenjem nastavnih metoda i stručnim usavršavanjem nastavnika u skladu sa savremenim pedagoškim praksama.

Standard 4 – Upis studenata, njihovo napredovanje kroz studije, priznavanje i sertifikacija

Preporučeno je razvijanje vannastavnih aktivnosti i njihovo priznavanje kroz dopunsku diplomu, kao i unapređenje procesa promocije studijskih programa, uključujući privlačenje stranih studenata. Komisije su predložile bolju selekciju kandidata pri upisu, uključujući uvođenje prijemnih ispita za sve programe.

Naglašena je važnost uključivanja studenata u istraživački rad tokom cijelog studiranja, ne samo pri izradi završnih radova. Takođe je preporučeno obezbjeđivanje transparentnog objavljivanja rezultata studentskih anketa.

Standard 5 – Nastavno osoblje

Preporučeno je unapređenje dokumentacije u procesima izbora u zvanja, uključujući standardizaciju i digitalizaciju obrazaca, kao i izradu klasifikacionih biografija po naučnim oblastima. Komisije su takođe predložile podsticanje većeg broja nastavnika na međunarodne razmjene i konferencije, posebno iz oblasti stranih filologija koje su bile manje zastupljene.

Sugerisano je smanjenje oslanjanja na gostujuće profesore i jačanje sopstvenog nastavnog kadra. U cilju unapređenja istraživačke aktivnosti, predloženo je pokretanje interdisciplinarnog naučnog časopisa i studentskog časopisa ili bloga radi veće vidljivosti studentskih aktivnosti.

Standard 6 – Resursi za učenje i podrška studentima

Komisije su preporučile češće i obavezno sprovođenje studentskih anketa, kao i uspostavljanje neformalnih kanala komunikacije sa studentima, poput fokus grupa i kutija za sugestije. Istaknuta je potreba za unapređenjem veb stranice fakulteta radi lakšeg pristupa informacijama.

Dodatno, sugerisano je obogaćivanje biblioteke i povećanje broja projekata koji studentima omogućavaju razvoj vještina za tržište rada. Predloženo je i osnivanje Centra za karijerno savjetovanje.

Standard 7 – Upravljanje informacijama

Komisije su preporučile uspostavljanje mehanizama za prikupljanje podataka o zapošljavanju diplomaca i njihovo uključivanje u aktivnosti fakulteta. Takođe je preporučeno sprovođenje studentskih anketa dva puta godišnje i uvođenje elektronskog indeksa za efikasnije vođenje evidencije.

Standard 8 – Informisanje javnosti

Predloženo je kreiranje posebne stranice za alumniste, unapređenje sadržaja veb stranice i proširenje spektra studentskih aktivnosti van nastave (npr. sportske i umjetničke sekcije). Takođe je naglašena važnost kontinuiranog rada na obezbjeđivanju kvaliteta.

Standard 9 – Kontinuirano praćenje i periodično revidiranje programa

Komisije su podsjetile na obavezu sprovođenja studentske evaluacije u skladu sa zakonom i preporučile javno objavljivanje rezultata, uz adekvatnu institucionalnu reakciju u slučajevima ispodprosječnih ocjena. Takođe je sugerisano da se broj predmeta ne smanjuje već povećava kroz uvođenje izbornih blokova, uz veću uključenost privrede i studenata u proces revizije.

Standardi 10 – Ciklično eksterno obezbjeđenje kvaliteta i 11 – Mehanizmi akademskog integriteta i jačanja kulture integriteta

Preporuke koje se odnose na Standarde 10 i 11 bile su usmjerene na dalje unapređenje institucionalnih mehanizama kvaliteta i akademskog integriteta. U okviru Standarda 10 komisija je preporučila nastavak kontinuiranog rada na unapređenju kvaliteta i otklanjanju uočenih nedostataka. Za Standard 11 predložena je izrada plana integriteta kojim bi se identifikovali rizici povezani sa akademskim integritetom, definisale mjere za njihovo otklanjanje i utvrdile aktivnosti za sprečavanje i prevazilaženje uočenih problema.

4.5.2. Zaključni komentar za oblast humanističke nauke

U oblasti humanističkih nauka u okviru prvog ciklusa reakreditacije evaluirane su tri ustanove visokog obrazovanja. Dva izvještaja sadrže detaljnu analizu ispunjenosti standarda i kriterijuma, uz obrazloženja ocjena i konkretne preporuke za unapređenje, dok je treći izvještaj znatno kraći, bez preporuka i pisan prema starijem obrascu koji nije predviđao prostor za sistematsko navođenje preporuka. U tom

smislu, izvještaji pokazuju određene razlike u strukturi, obimu i dubini analize, što treba imati u vidu prilikom njihove interpretacije.

Najviše preporuka dato je za Standard 1 (Politika obezbjeđenja kvaliteta), Standard 2 (Izrada i odobravanje programa), Standard 3 (Učenje, nastava i provjera znanja usmjereni na studenta) i Standard 5 (Nastavno osoblje). Ove preporuke se uglavnom odnose na unapređenje evaluacionih mehanizama, jačanje istraživačke aktivnosti, modernizaciju nastavnog procesa, podizanje nivoa međunarodne saradnje i aktivnije uključivanje studenata i poslodavaca u procese razvoja i praćenja studijskih programa. Takođe je ukazano na potrebu boljeg sistemskog podsticanja zaposlenih na učestvovanje u aktivnostima obezbjeđenja kvaliteta.

Najmanje preporuka je dato za Standarde 10 (Ciklično eksterno obezbjeđenje kvaliteta) i 11 (Mehanizmi akademskog integriteta) i one su najčešće bile u vidu opštih podsticaja za nastavak rada na unapređenju kvaliteta. Takođe, u pojedinim izvještajima nije bilo preporuka za standarde koji se odnose na informisanje javnosti (Standard 8) ili upravljanje informacijama (Standard 7).

Preporuke koje se izdvajaju kao najvažnije jesu one koje se odnose na unapređenje kvaliteta nastavnog procesa i veće uključivanje studenata u naučnoistraživački rad, kao i na institucionalizaciju saradnje sa privredom u cilju bolje usklađenosti studijskih programa sa potrebama tržišta rada. Većina preporuka je jasno formulisana i primjenljiva, a njihova povezanost sa standardima u najvećem broju slučajeva je logična i opravdana. Nisu identifikovane značajnije pojave navođenja preporuka koje nisu u vezi sa standardom u okviru kog su date.

Kvalitet preporuka varira – neke preporuke su konkretne i precizno definisane, a druge su opštije i manje razrađene. Ipak, većina preporuka može poslužiti kao osnova za unapređenje rada ustanova i kvaliteta studijskih programa. Vidljivo je da postoji prostor za unapređenje formata izvještaja, naročito u pogledu dosljednog navođenja preporuka po standardima, što je djelimično već riješeno uvođenjem nove strukture obrasca izvještaja u kasnijim postupcima reakreditacije.

4.6. POLJOPRIVREDNE NAUKE

Tokom prvog ciklusa reakreditacije, u oblasti poljoprivrednih nauka reakreditovana je jedna ustanova visokog obrazovanja. U periodu kada je sprovedena reakreditacija ove ustanove, primjenjivano je deset standarda, dok Standard 11, koji je uveden naknadno, nije bio predmet ocjenjivanja. Ukupno je evaluirano 13 studijskih programa iz oblasti poljoprivrednih nauka, pri čemu su svi prošli kroz postupak reakreditacije u okviru reakreditacije ustanove. Reakreditacijom su obuhvaćena četiri programa osnovnih, osam master i jedan program doktorskih studija.

4.6.1. Trendovi i pitanja koji su proistekli iz preporuka ekspertske komisije

U okviru Standarda 1 (Politika obezbjeđenja kvaliteta), preporuke su se odnosile na unapređenje transparentnosti i dostupnosti informacija o sistemu obezbjeđenja kvaliteta, javnu dostupnost izvještaja o samoevaluaciji i drugih relevantnih dokumenata, izradu dokumenata prilagođenih specifičnostima oblasti, sistematski monitoring svih nivoa studija i primjenu mehanizama za otkrivanje akademskih prevara.

Kada je riječ o Standardu 2 (Izrada i odobravanje programa), preporučeno je preciznije definisanje uloge spoljne ekspertize u kreiranju studijskih programa i njena javna dostupnost, dokumentovanje ciljeva visokog obrazovanja u skladu sa preporukama Savjeta Evrope, kao i detaljniji opis nastavnih baza u kojima se realizuje studentska praksa.

U okviru Standarda 3 (Učenje, nastava i provjera znanja usmjereni na studenta), naglašena je potreba za većim uvažavanjem raznolikosti studentske populacije i njihovih specifičnih potreba, daljim unapređenjem stručne prakse, dosljednim definisanjem konsultacija i ujednačavanjem informacija u predmetnim kartonima. Takođe je preporučena modernizacija kurikuluma kroz internacionalizaciju i angažovanje gostujućih predavača, kao i unapređenje studentske podrške i transparentnih procedura za rješavanje prigovora.

Za Standard 4 (Upis studenata, napredovanje, priznavanje i sertifikacija), preporučena je veća dostupnost informacija o pravilima upisa i diplomama, kao i usklađivanje studijskih programa sa inostranim programima radi podsticanja studentske mobilnosti.

U okviru Standarda 5 (Nastavno osoblje), komisija je preporučila unapređenje statusa nastavnog kadra i zapošljavanje mladih nastavnika, uvođenje didaktičkih obuka, veće uključivanje studenata u istraživački rad i unapređenje praktične nastave.

Kada je u pitanju Standard 6 (Resursi za učenje i podrška studentima), preporuke su bile usmjerene na unapređenje IT infrastrukture, uvođenje asistivnih tehnologija i sadržaja za osobe sa invaliditetom, kao i na transparentnije i pravovremeno informisanje studenata putem zvaničnih kanala.

U okviru Standarda 7 (Upravljanje informacijama), preporučeno je intenzivnije uključivanje studenata u anketiranje, redovno objavljivanje podataka o zapošljavanju diplomaca, jačanje saradnje sa univerzitetskim centrima i promovisanje aktivnosti Alumni kluba.

Za Standard 8 (Informisanje javnosti), preporuke su se odnosile na reviziju i standardizaciju predmetnih kartona, unapređenje organizacije veb stranica i veću dostupnost informacija o prigovorima, upisu i zapošljavanju diplomaca.

Kada je riječ o Standardu 9 (Kontinuirano praćenje i revidiranje programa), naglašena je potreba za sistematskim praćenjem indikatora kvaliteta, unapređenjem međunarodne saradnje i povezivanja sa tržištem rada, kao i objavljivanjem procedura za redovno praćenje realizacije studijskih programa.

U okviru Standarda 10 (Ciklično eksterno obezbjeđenje kvaliteta), jedina preporuka odnosila se na javnu dostupnost informacija o učešću ustanove u postupcima eksternog obezbjeđenja kvaliteta putem zvanične veb stranice.

4.6.2. Zaključni komentar za oblast poljoprivredne nauke

Izvještaj o reakreditaciji ustanove iz oblasti poljoprivrednih nauka napisan je jasno i pregledno. Sadrži ocjene ispunjenosti kriterijuma, komentare koji ih obrazlažu, kao i preporuke za unapređenje uz naznačene rokove.

Preporuke su se najčešće odnosile na Standard 3 (Učenje, nastava i provjera znanja usmjereni na studenta) i Standard 7 (Upravljanje informacijama). Ovi standardi obuhvataju širok spektar pitanja, uključujući pristup raznolikosti studenata, kvalitet i organizaciju nastavnog procesa, transparentnost informacija i informisanje putem digitalnih kanala, što objašnjava njihovu veću zastupljenost među preporukama. Sa druge strane, Standard 10 (Ciklično eksterno obezbjeđenje kvaliteta) sadrži najmanje preporuka.

Kao najvažnije preporuke izdvajaju se one koje se odnose na unapređenje stručne prakse, međunarodne saradnje i mobilnosti, zatim na standardizaciju i dostupnost informacija studentima putem digitalnih kanala, kao i na uključivanje studenata i alumnista u procese samoevaluacije i reforme programa. Posebno se ističu preporuke vezane za dostupnost i ažurnost informacija na zvaničnim veb stranicama, kao i potreba za strukturisanijim i strateškim pristupom u unapređenju kurikuluma.

Preporuke su, u većini slučajeva, jasne, korisne i direktno primjenljive. One su povezane sa odgovarajućim standardima i kriterijumima, a uočene su tek minimalne tematske devijacije koje bi mogle ukazivati na mogućnosti za dodatno metodološko usklađivanje. Postoje određene razlike u stepenu konkretizacije i operativnosti preporuka – dok su neke veoma precizne i lako primjenljive, druge ostaju na opštijem nivou i zahtijevaju dodatno tumačenje od strane ustanove.

Generalno, preporuke se mogu smatrati korisnim instrumentom za unapređenje rada ustanove i kvaliteta studijskih programa. Njihova dosljedna implementacija može doprinijeti unapređenju transparentnosti, relevantnosti kurikuluma i institucionalnih kapaciteta za obezbjeđivanje kvaliteta.

4.7. OSTALE HUMANISTIČKE NAUKE - UMJETNOST

Tokom prvog ciklusa reakreditacije, u oblasti umjetnosti reakreditovane su tri ustanove visokog obrazovanja. U periodu kada je sprovedena reakreditacija ovih ustanova primjenjivano je deset standarda, dok Standard 11, koji je uveden naknadno, nije bio predmet ocjenjivanja. U okviru ove oblasti, evaluirano je ukupno 19 studijskih programa koji se realizuju na tri ustanove visokog obrazovanja. Od tog broja, 17 programa je bilo obuhvaćeno postupkom reakreditacije ustanova, dok su dva programa akreditovana kroz postupak akreditacije. Reakreditacijom je obuhvaćeno osam programa osnovnih i devet programa master studija, dok u postupku akreditacije po jedan program pripada osnovnim i master studijama.

4.7.1. Trendovi i pitanja koji su proistekli iz preporuka ekspertskih komisija

Standard 1 – Politika obezbjeđenja kvaliteta

Ekspertske komisije su ukazale na potrebu jačanja svijesti o značaju sistema obezbjeđivanja kvaliteta u okviru umjetničkih fakulteta. Iako je sistem formalno usklađen sa okvirom Univerziteta Crne Gore, preporučeno je njegovo dublje integrisanje u akademsku svakodnevicu. Posebno je istaknuta potreba za aktivnijim uključivanjem studenata u sve faze funkcionisanja sistema kvaliteta, uz napomenu da njihova pasivnost ne smije biti opravdanje za isključenost. Takođe je preporučeno unapređenje saradnje sa relevantnim institucijama iz oblasti kulture i obrazovanja, kroz formalizaciju partnerstava i njihovo jače uključivanje u procese analize, kreiranja i unapređenja studijskih programa.

Standard 2 – Izrada i odobravanje programa

Komisije su ukazale na potrebu sistematskog ažuriranja i standardizacije silabusa, uključujući jasno definisane ishode učenja, kriterijume ocjenjivanja, uslove za praćenje nastave i precizne informacije o nastavnom osoblju. Posebna pažnja posvećena je predmetima koji se hronološki nastavljaju, gdje je ukazano na nedosljednosti u vezi sa uslovljenošću i organizacijom sadržaja. Takođe je istaknuta potreba za inoviranjem nastavnih planova u skladu sa savremenim trendovima i potrebama tržišta rada, kao i većim uključivanjem studenata i spoljnih aktera u proces dizajniranja programa. Uočena je i potreba za povećanjem izbornosti kurseva i jasnijim strukturiranjem stručne prakse.

Standard 3 – Učenje, nastava i provjera znanja usmjereni na studenta

Preporučeno je uvođenje onlajn sistema studentskih anketa radi unapređenja procesa prikupljanja povratnih informacija, kao i sprovođenje anketa svake godine uz objedinjeno objavljivanje rezultata na svake tri godine radi očuvanja anonimnosti. Ukazano je na potrebu za usklađivanjem ispitnih procedura sa važećim pravilnicima Univerziteta. Takođe je preporučeno da se nastavnicima obezbijedi redovno stručno usavršavanje i podrška za usvajanje savremenih metoda nastave, kao i da se nastavni planovi redovno objavljuju i revidiraju.

Standard 4 – Upis studenata, napredovanje, priznavanje i sertifikacija

Komisije su više puta ukazale na neadekvatne zakonske okvire koji ograničavaju autonomiju fakulteta u pogledu kriterijuma za upis, posebno kada je riječ o specifičnostima umjetničkih studija. Preporučeno je zalaganje za izmjene Zakona koje bi omogućile sveobuhvatnije vrednovanje umjetničkih sposobnosti kandidata. Takođe je istaknuta potreba za unapređenjem tehničke infrastrukture i zapošljavanjem IT osoblja. Preporučeno je i preciznije normiranje institucionalnih procedura za priznavanje prethodnog obrazovanja i mobilnosti, kao i uvođenje jasnijih oznaka kvalifikacija koje bi reflektovale umjetnički karakter studija.

Standard 5 – Nastavno osoblje

Uočena je potreba za formalizovanjem institucionalne podrške profesionalnom razvoju nastavnog kadra kroz odgovarajuće pravilnike i garantovana budžetska sredstva. Takođe je preporučeno unapređenje internih mehanizama za podršku istraživačkom radu, uključujući kadrovsko i finansijsko jačanje relevantnih centara. Komisije su naglasile da entuzijazam nastavnog kadra može biti dodatno osnažen ukoliko se obezbijedi sistemska i predvidiva podrška, uključujući i kontinuirano ulaganje u opremu i infrastrukturu.

Standard 6 – Resursi za učenje i podrška studentima

Komisije su preporučile sanaciju postojećih objekata i izgradnju novih prostora u skladu sa specifičnostima umjetničkih studija. Takođe je ukazano na potrebu za nabavkom savremene stručne literature i redovnim održavanjem instrumenata i opreme. Preporučeno je jačanje saradnje sa kulturnim institucijama radi obezbjeđivanja dodatnih prostora za praktični rad i nastupe studenata.

Standard 7 – Upravljanje informacijama

Preporučeno je javno objavljivanje rezultata studentskih anketa u skladu sa zakonom, kao i uspostavljanje i vođenje baze podataka o alumnistima radi praćenja karijernih tokova. Istaknuta je potreba za sprovođenjem analize studentske populacije i većim uključivanjem studenata u evaluacione procese. Komisije su ukazale i na važnost unapređenja elektronske komunikacije i informisanja.

Standard 8 – Informisanje javnosti

Komisije su ohrabrile dalje razvijanje postojećih kanala komunikacije sa javnošću, uz preporuku da se nastavni planovi i programi objavljuju na pregledan i ažuriran način, uključujući sve relevantne

informacije. Preporučeno je i intenziviranje prevoda sadržaja na engleski jezik kako bi informacije bile dostupne široj međunarodnoj javnosti.

Standard 9 – Kontinuirano praćenje i periodično revidiranje programa

Uočena je potreba za većim uključivanjem poslodavaca, studenata i alumnista u procese revidiranja studijskih programa, kao i za formalizovanjem saradnje sa eksternim partnerima. Preporučeno je objavljivanje svih revidiranih verzija programa i ažuriranje silabusa u skladu sa savremenim kretanjima i opterećenjem studenata. Takođe je ukazano na nedovoljan broj nastavnog kadra, što otežava sistematski pristup unapređenju nastavnih planova i programa.

Standard 10 – Ciklično eksterno obezbjeđenje kvaliteta

Preporučeno je intenzivnije uključivanje studenata i spoljnih aktera u sve aktivnosti vezane za eksterno obezbjeđivanje kvaliteta, uz kontinuirani rad na jačanju svijesti o značaju ovog sistema u okviru evaluacije studijskih programa.

4.7.2. Zaključni komentar za oblast umjetnost

Reakreditacija u oblasti umjetnosti obuhvatila je tri ustanove visokog obrazovanja. Izvještaji ekspertskih komisija za sve tri ustanove odlikuju se visokim stepenom detaljnosti, jasnoće i sistematičnosti. Izvještaje je sačinila petočlana komisija, pri čemu su tri člana, uključujući i predsjednika komisije, bila ista za sve tri ustanove, što je doprinijelo ujednačenosti u evaluaciji i formulisanju preporuka.

Preporuke su se najčešće odnosile na Standard 2 – Izrada i odobravanje programa, Standard 3 – Učenje, nastava i provjera znanja usmjereni na studenta i Standard 4 – Upis studenata, njihovo napredovanje kroz studije, priznavanje i sertifikacija. Ove preporuke se odnose na unapređenje strukture i sadržaja silabusa, jasnije definisanje uslovljenosti predmeta, povećanje izbornosti u okviru studijskih programa, sistematizaciju pravila u vezi sa upisom i priznavanjem prethodnog obrazovanja, kao i aktivnije uključivanje studenata u procese vrednovanja nastave i kreiranje programa.

S druge strane, najmanje preporuka dato je za Standard 10 – Ciklično eksterno obezbjeđenje kvaliteta, što se može tumačiti kao indikator toga da su mehanizmi eksternog vrednovanja relativno dobro uspostavljeni ili da su se komisije u ovom segmentu manje fokusirale na unapređenja. Takođe, broj preporuka bio je ograničen i kod Standarda 8 – Informisanje javnosti, gdje su se one uglavnom odnosile na tehničke aspekte dostupnosti informacija na internet stranici ustanove.

Među najvažnijim preporukama izdvajaju se one koje se odnose na potrebu za revizijom i usklađivanjem silabusa, jasnijom definicijom nastavnih opterećenja i uslovljenosti predmeta, kao i uvođenjem dodatnih mogućnosti stručne prakse i jačanjem veza sa tržištem rada. Posebno su značajne preporuke koje se odnose na zalaganje za izmjene zakonskog okvira u vezi sa upisom, s ciljem jačanja autonomije ustanova u definisanju kriterijuma selekcije kandidata za umjetničke studije, gdje se poseban akcenat stavlja na potrebu za specifičnim provjerama umjetničkih sposobnosti.

Kvalitet preporuka u ovim izvještajima generalno je visok. Većina preporuka je jasna, konkretna i primjenljiva, a uz svaku od njih dosljedno je navedeno na koji se kriterijum i standard odnosi, čime se omogućava precizno praćenje i evaluacija njihovog sprovođenja. Preporuke su logično povezane sa

odgovarajućim standardima, bez uočenih odstupanja u smislu navođenja irelevantnih prijedloga u okviru pojedinih standarda.

U pogledu mogućnosti njihove primjene, može se zaključiti da su preporuke korisne i relevantne, te da u značajnoj mjeri mogu doprinijeti unapređenju kvaliteta rada ustanova i njihovih studijskih programa. Mnoge preporuke upućuju i na strateška pitanja, kao što su modernizacija kurikuluma, bolje povezivanje sa kulturnim institucijama i tržištem rada, kadrovsko osnaživanje, kao i tehnička i infrastrukturna unapređenja, što ukazuje na širu viziju komisija i razumijevanje specifičnosti oblasti umjetnosti.

4.8. INTERDISCIPLINARNE NAUKE

Tokom prvog ciklusa reakreditacije, u oblasti interdisciplinarnih nauka reakreditovana je jedna ustanova visokog obrazovanja. U periodu sprovođenja reakreditacije ove ustanove primjenjivano je deset standarda, dok Standard 11, koji je uveden naknadno, nije bio predmet ocjenjivanja. Evaluacija je obuhvatila šest studijskih programa koji se realizuju na dvije ustanove visokog obrazovanja. Od ukupnog broja evaluiranih programa, dva osnovna studijska programa bila su obuhvaćena postupkom reakreditacije ustanove, dok su kroz postupak akreditacije akreditovani jedan program osnovnih, dva programa master i jedan program doktorskih studija. Ovakva struktura ukazuje da je u oblasti interdisciplinarnih nauka tokom posmatranog perioda veći akcenat bio na razvoju novih studijskih programa nego na reakreditaciji postojećih.

4.8.1. Trendovi i pitanja koji su proistekli iz preporuka ekspertske komisije

U okviru Standarda 1 (Politika obezbjeđenja kvaliteta), komisija je preporučila javno objavljivanje politike obezbjeđenja kvaliteta radi bolje informisanosti svih zainteresovanih strana, kao i detaljniju razradu Akcionog plana za sprovođenje strategije kroz preciznije definisanje aktivnosti, rokova i odgovornih nosilaca, uz uvažavanje iskustava stečenih tokom pandemije.

Kada je riječ o Standardu 2 (Izrada i odobravanje programa), naglašena je potreba za ažuriranjem literature, posebno uvođenjem savremenih stranih izvora, kao i definisanjem jasnih procedura za izvođenje onlajn nastave u vanrednim situacijama radi obezbjeđivanja kontinuiteta obrazovnog procesa.

U okviru Standarda 5 (Nastavno osoblje), komisija je istakla značaj unapređenja istraživačkog rada nastavnog osoblja, uz poseban akcenat na objavljivanje naučnih radova u međunarodnim časopisima.

Za Standard 8 (Informisanje javnosti), preporučeno je javno objavljivanje ciljeva studijskih programa i sadržaja predmeta na zvaničnoj internet stranici ustanove, kako bi se povećala transparentnost i dostupnost informacija studentima i drugim zainteresovanim stranama.

Kada je u pitanju Standard 9 (Kontinuirano praćenje i periodično revidiranje programa), naglašena je potreba za redovnim ažuriranjem literature kako bi studijski programi ostali usklađeni sa savremenim naučnim dostignućima i potrebama tržišta rada.

4.8.2. Zaključni komentar za oblast interdisciplinarnih nauka

Izveštaj o reakreditaciji ustanove iz oblasti interdisciplinarnih nauka značajno se razlikuje od ostalih analiziranih izveštaja, prije svega po svojoj obimnosti i formatu. Dokument je kraći, a komentari koji obrazlažu ocjene ispunjenosti standarda su svedeni i manje razrađeni. Svi kriterijumi su ocijenjeni kao

ispunjeni, osim jednog koji je dobio ocjenu djelimične ispunjenosti. Broj preporuka je takođe znatno manji u poređenju sa drugim izvještajima iz prvog ciklusa reakreditacije.

Najviše preporuka dato je u vezi sa Standardom 1 (Politika obezbjeđenja kvaliteta) i Standardom 2 (Izrada i odobravanje programa), dok za većinu ostalih standarda nije bilo preporuka ili su one bile samo sporadično pomenute. Preporuke koje se mogu izdvojiti kao najvažnije odnose se na unapređenje dostupnosti i ažurnosti informacija, objavljivanje politike kvaliteta, dopunu akcionih planova i prilagođavanje nastavnog procesa potencijalnim vanrednim situacijama, poput pandemije. Takođe je ukazano na potrebu jačanja istraživačke aktivnosti nastavnog kadra i unapređenje javne komunikacije ciljeva studijskih programa.

Preporuke su u osnovi bile jasne i umjereno korisne, ali njihov broj i stepen razrađenosti su ograničeni, djelimično i zbog strukture obrasca na kojem je izvještaj pisan. Naime, u starijoj verziji obrasca koja je ovdje korišćena nije postojao prostor za sistematsko navođenje preporuka na kraju svakog standarda, pa su one uglavnom bile uključene u opšte komentare. Iako su na kraju izvještaja preporuke sumirane, nije naznačeno na koje standarde se one odnose, što dodatno otežava njihovu interpretaciju i primjenu. Ovaj nedostatak je u kasnijim postupcima reakreditacije otklonjen, kada je u obrascu izvještaja dodat prostor za navođenje preporuka na kraju svakog standarda čime je unaprijeđena preglednost i korisnost izvještaja za sve aktere u sistemu visokog obrazovanja.

5. ZAKLJUČAK

Ova tematska analiza pruža sveobuhvatan pregled i ocjenu procesa reakreditacije ustanova visokog obrazovanja sprovedenog tokom prvog ciklusa u Crnoj Gori, u periodu od 2019. do kraja 2023. godine. Analiza je zasnovana na izvještajima o reakreditaciji, kao i na važećim pravilima, standardima, smjernicama i zakonodavnom okviru.

Analiza obuhvata 28 izvještaja o reakreditaciji ustanova visokog obrazovanja. Izvještaji su analizirani pojedinačno, pri čemu su ustanove svrstane prema oblastima u kojima ostvaruju studijske programe: prirodne nauke, tehničko-tehnološke nauke, medicinske nauke, društvene nauke, humanističke nauke, poljoprivredne nauke, umjetnost i interdisciplinarne nauke. Identifikovani su ključni trendovi, najčešće preporuke ekspertskih komisija, kao i izazovi u sprovođenju postupka reakreditacije. Poseban akcenat stavljen je na obrasce u formulisanju preporuka, njihovu primjenljivost i povezanost sa standardima.

Tokom ovog ciklusa evaluirano je ukupno 279 studijskih programa. Od toga, 202 programa reakreditovana su u okviru postupka reakreditacije ustanova, dok je 77 prošlo postupak akreditacije, što obuhvata nove studijske programe, ali i postojeće programe usklađene sa izmjenama tadašnjeg Zakona o visokom obrazovanju iz 2017. godine, zbog čega su tretirani kao novi. Analiza pokazuje da je proces evaluacije bio širokog obima, sa izraženom dominacijom studijskih programa iz oblasti društvenih i tehničko-tehnoloških nauka. Najintenzivnije aktivnosti sprovedene su tokom 2022. godine, kada je realizovana većina postupaka reakreditacije ustanova. Univerzitet Crne Gore imao je centralnu ulogu u ovom procesu, dok su kod privatnih univerziteta i samostalnih fakulteta češće sprovedeni postupci akreditacije studijskih programa. Oblasti umjetnosti, poljoprivrednih, medicinskih i interdisciplinarnih nauka bile su znatno manje zastupljene, a raspodjela po oblastima i nivoima studija pokazuje relativno ujednačen odnos između osnovnih i master studija, uz uže usmjerenje i manji broj naučnih oblasti na doktorskom nivou.

5.1. NAJČEŠĆE PREPORUKE EKSPERTSKIH KOMISIJA

Najčešće preporuke koje su komisije upućivale ustanovama visokog obrazovanja razlikovale su se u zavisnosti od naučne ili umjetničke oblasti kojoj pripadaju studijski programi koji se na ustanovama izvode.

U oblasti prirodnih nauka najviše preporuka komisije su dale u vezi sa Standardima 1 (Politika obezbjeđenja kvaliteta), 2 (Izrada i odobravanje programa), 3 (Učenje, nastava i provjera znanja usmjereni na studenta) i 5 (Nastavno osoblje). Preporuke su se odnosile na jačanje institucionalne infrastrukture za obezbjeđenje kvaliteta, unapređenje nastavne prakse, mentorstvo, istraživački rad, uključivanje studenata u evaluaciju i donošenje odluka, te unapređenje komunikacije sa diplomiranim studentima i poslodavcima.

U oblasti tehničko-tehnoloških nauka u fokusu su bili Standard 5 (Nastavno osoblje), Standard 6 (Resursi za učenje i podrška studentima) i Standard 1 (Politika obezbjeđenja kvaliteta). Naglašavano je unapređenje studentskih anketa, mobilnosti i profesionalnog razvoja nastavnika, digitalizacija nastavnog materijala, poboljšanje infrastrukture, intenziviranje saradnje sa privredom i alumnijima, te definisanje jasnih procedura po standardima kvaliteta.

U oblasti medicinskih nauka većina preporuka se odnosila na Standard 3 (Učenje, nastava i provjera znanja usmjereni na studenta) i Standard 9 (Kontinuirano praćenje i periodično revidiranje programa).

Isticane su potrebe za javnom dostupnošću dokumenata, standardizacijom i ažuriranjem ECTS kataloga, akademskom podrškom studentima, unapređenjem infrastrukture, međunarodnom saradnjom i razvojem digitalnih resursa.

U oblasti društvenih nauka najveća pažnja posvećena je Standardu 5 (Nastavno osoblje) i Standardu 9 (Kontinuirano praćenje i periodično revidiranje programa). One su obuhvatale stručno usavršavanje nastavnika, smanjenje nastavnog opterećenja, unapređenje nastavnih metoda, jačanje naučnoistraživačkog rada i uključivanje studenata i spoljašnjih aktera u reviziju programa.

U oblasti humanističkih nauka najviše preporuka dato je za Standard 1 (Politika obezbjeđenja kvaliteta), Standard 2 (Izrada i odobravanje programa), Standard 3 (Učenje, nastava i provjera znanja usmjereni na studenta) i Standard 5 (Nastavno osoblje). Fokus je bio na modernizaciji nastave, jačanju istraživačke aktivnosti, međunarodnoj saradnji, uključivanju studenata i poslodavaca u razvoj programa i podsticanju zaposlenih na učešće u aktivnostima obezbjeđenja kvaliteta.

U oblasti poljoprivrednih nauka preporuke su se najčešće odnosile na Standard 3 (Učenje, nastava i provjera znanja usmjereni na studenta) i Standard 7 (Upravljanje informacijama). Komisije su isticale unapređenje stručne prakse, međunarodne saradnje, digitalnu dostupnost informacija, uključivanje studenata i alumnista u procese samoevaluacije i reforme programa, te strateški pristup unapređenju kurikulumu.

U oblasti umjetnosti u najvećoj mjeri preporuke su bile usmjerene na Standard 2 (Izrada i odobravanje programa), Standard 3 (Učenje, nastava i provjera znanja usmjereni na studenta) i Standard 4 (Upis studenata...). Preporuke su obuhvatale reviziju silabusa, jasnije definisanje uslovljenosti predmeta, povećanje izbornosti, unapređenje stručne prakse i jačanje veza sa tržištem rada, kao i zalaganje za izmjene zakonskog okvira za upis na umjetničke studije.

U oblasti interdisciplinarnih nauka preporuke su se dominantno odnosile na Standard 1 (Politika obezbjeđenja kvaliteta) i Standard 2 (Izrada i odobravanje programa), a uključivale su objavljivanje politike kvaliteta, dopunu akcionih planova, prilagođavanje nastave vanrednim situacijama, jačanje istraživačkog rada i unapređenje javne komunikacije ciljeva studijskih programa.

Posmatrajući sve oblasti zajedno, uočava se zajedničko jezgro preporuka koje obuhvata jačanje sistema obezbjeđenja kvaliteta, unapređenje nastavnog procesa kroz savremene pedagoške pristupe, aktivnije uključivanje studenata u evaluaciju i razvoj programa, modernizaciju nastavnih metoda, jačanje međunarodne saradnje, te poboljšanje dostupnosti i ažurnosti informacija. Ove teme su se u različitom obimu pojavljivale u svim oblastima, potvrđujući da određeni izazovi imaju sistemski karakter i da prevazilaze okvire pojedinačnih naučnih disciplina.

Na nivou svih analiziranih izvještaja, može se uočiti da su komisije najčešće davale preporuke u okviru Standarda 1 (Politika obezbjeđenja kvaliteta), Standarda 3 (Učenje, nastava i provjera znanja usmjereni na studenta), Standarda 5 (Nastavno osoblje) i Standarda 9 (Kontinuirano praćenje i periodično revidiranje programa). Ovi standardi obuhvataju ključne aspekte funkcionisanja ustanova visokog obrazovanja kao što su kvalitet nastavnog procesa, razvoj i opterećenje nastavnog kadra, institucionalne mehanizme obezbjeđenja kvaliteta i kontinuirano unapređenje studijskih programa, zbog čega su u najvećoj mjeri bili u fokusu evaluacije i preporuka ekspertskih komisija.

Razlike u preporukama pretežno odražavaju specifične potrebe pojedinih oblasti: tehničko-tehnološke nauke naglašavaju razvoj digitalnih resursa i saradnju sa privredom, medicinske nauke – unapređenje infrastrukturne pristupačnosti i akademske podrške, poljoprivredne nauke – jačanje stručne prakse i prilagođavanje obrazovnih sadržaja karakteristikama poljoprivrednog sektora, a umjetnost – autonomiju u upisu i posebne provjere umjetničkih sposobnosti. Time se potvrđuje da, iako postoji

zajedničko jezgro preporuka, svaka oblast ima i sopstvene prioritete proistekle iz prirode njenih studijskih programa i profesionalnog okruženja.

5.2. GENERALNI ZAKLJUČCI ZA SVE OBLASTI I PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE PROCESA REAKREDITACIJE

Analiza sadržaja izvještaja ekspertskih komisija pokazuje da postoji značajna razlika u obimu, strukturi, dubini analize i kvalitetu nalaza. Kvalitetnije izvještaje odlikuje visok nivo detaljnosti. Oni sadrže ocjene ispunjenosti ili djelimične ispunjenosti kriterijuma, argumentovane jasnim komentarima koji ih potkrepljuju, kao i veliki broj konkretnih preporuka za unapređenje. U njima su obuhvaćeni i drugi aspekti značajni za evaluaciju, što ukazuje na temeljno sproveden postupak i kvalitetnu pripremu. Preporuke u ovim izvještajima uglavnom su jasne, primjenljive i povezane sa standardom na koji se odnose, iako se povremeno dešavalo da obuhvataju i šire teme izvan okvira konkretnog standarda.

Kod kvalitetnijih izvještaja preporuke se mogu u značajnoj mjeri iskoristiti za unapređenje rada ustanova i kvaliteta studijskih programa, jer obuhvataju i strateške i operativne aspekte, što omogućava planiranje i kratkoročnih i dugoročnih mjera unapređenja. Ipak, i u ovim izvještajima nivo detaljnosti komentara varira između različitih kriterijuma, što može proisteci iz razlika u pristupu članova komisija, složenosti pojedinih pitanja ili ograničenja u dostupnoj dokumentaciji.

Nasuprot tome, manje kvalitetni izvještaji sadrže kraće i uopštenije komentare koji obrazlažu ocjene, kao i manji broj preporuka. Takve preporuke često nisu dovoljno jasno povezane sa kriterijumima i standardima, zahtijevaju dodatnu razradu i konkretizaciju, a ponekad postoji i neujednačenost u formulacijama i stepenu konkretizacije između pojedinih standarda. Uočeni su i slučajevi kada su preporuke unutar jednog standarda zapravo pripadale drugom, što otežava njihovu primjenu.

Pojedini izvještaji sa početka prvog ciklusa reakreditacije izrađeni su korišćenjem starog obrasca koji nije predviđao rubriku za preporuke na kraju svakog standarda, pa su one, ukoliko su date, bile uključene u opšte komentare ili navedene tek na kraju izvještaja. Takve preporuke često su bile opšteg karaktera i bez dovoljno jasne veze sa standardima. Ovaj nedostatak je kasnije otklonjen uvođenjem obavezne rubrike na obrascu izvještaja za preporuke pri svakom standardu, čime je unaprijeđena preglednost i praktična vrednost izvještaja za ustanove i druge aktere u sistemu visokog obrazovanja.

Uprkos razlikama u kvalitetu, većina izvještaja pripada grupi kvalitetnijih, a većina preporuka – iako varira od konkretnih i preciznih do opštijih – može poslužiti kao relevantna osnova za unapređenje rada ustanova i kvaliteta studijskih programa.

Kako bi se obezbijedilo da proces reakreditacije u budućnosti bude što jasniji, objektivniji i korisniji za ustanove visokog obrazovanja, važno je da se postojeća iskustva pretoče u konkretne smjernice za unapređenje. Na osnovu analize kvaliteta izvještaja i preporuka ekspertskih komisija, mogu se izdvojiti mjere koje bi doprinijele većoj ujednačenosti, preciznosti i primjenljivosti preporuka, kao i povećanju njihove praktične vrijednosti za unapređenje rada ustanova i kvaliteta studijskih programa.

Preporuke za unapređenje procesa reakreditacije:

- *Dosljedno povezivanje preporuka sa standardima i kriterijumima* – Svaka preporuka treba da bude jasno vezana za konkretan standard i kriterijum. U slučajevima kada preporuka obuhvata više kriterijuma ili standarda, potrebno je to jasno naznačiti, kako bi se olakšalo njeno sprovođenje i praćenje realizacije.

- *Konkretizacija i operativna primjenljivost preporuka* – Preporuke treba formulirati tako da budu mjerljive, ostvarive i vremenski određene, uz definisanje jasnih indikatora napretka. Izbjegavati opšte i deklarativne formulacije, a fokus staviti na konkretne aktivnosti koje ustanova treba da preduzme.
- *Kvalitativna dosljednost u radu komisija* – Neophodno je obezbijediti ujednačen pristup u radu svih komisija, bez obzira na njihov sastav, kroz primjenu jedinstvene metodologije, sličnog nivoa detaljnosti i standarda kvaliteta u izradi izvještaja. Ovaj cilj može se postići kroz jasnije smjernice, standardizovane obrasce i aktivniju ulogu koordinatora.
- *Obuka članova komisija i unapređenje metodoloških kompetencija* – Organizovati obuke koje obuhvataju sve ključne aspekte izrade izvještaja: pravilno tumačenje standarda i kriterijuma, procjenu dokaza, formulisanje argumentovanih komentara i dosljedno povezivanje nalaza sa zaključcima i preporukama. Obuke treba da uključuju primjere dobre prakse i tipične greške u evaluaciji.
- *Jačanje uloge koordinatora i obezbjeđivanje konzistentnosti njihovog rada* – Ulogu koordinatora potrebno je dodatno unaprijediti tako da, pored proceduralnog praćenja rada komisije, uključuje i aktivno usmjeravanje komisije u pogledu metodologije rada, potpunosti razmatranja dokaza i kvaliteta formulacije nalaza i preporuka. U tom smislu, potrebno je obezbijediti dodatne obuke za koordinate i jasnije definisati njihove nadležnosti i odgovornosti.
- *Redefinisanje postojećih standarda za internu i eksternu evaluaciju* - Neophodno je da Agencija preispita relevantnost propisanih standarda za internu i eksternu evaluaciju u odnosu na aktuelne trendove u visokom obrazovanju i specifične potrebe sektora.
- *Uvođenje jedinstvenog i transparentnog načina ocjenjivanja standarda za eksternu evaluaciju* - Potrebno je razviti sistem ocjenjivanja sa jasno utvrđenim pravilima za procjenu ispunjenosti standarda i njima pripadajućih kriterijuma, kako bi se osigurala dosljednost rada ekspertskih komisija i povećala objektivnost i uporedivost evaluacionih izvještaja. Takođe, potrebno je definisati minimalan prag ispunjenosti standarda za donošenje pozitivne akreditacione/reakreditacione odluke, čime bi se unaprijedila ujednačenost evaluacionog postupka i smanjila mogućnost različitog tumačenja ispunjenosti standarda.
- *Unapređenje i standardizacija obrazaca za izradu izvještaja* – Postojeće obrasce potrebno je unaprijediti tako da jasno povezuju standarde, kriterijume i dokaze koje ustanova dostavlja. Konkretno, spisak potrebne dokumentacije, koji je trenutno definisan na nivou standarda, treba razraditi na nivou pojedinačnih kriterijuma. Na taj način bi svaki traženi dokaz bio direktno povezan sa konkretnim kriterijumom čiju ispunjenost potvrđuje, čime bi se komisijama olakšala procjena, smanjio prostor za subjektivno tumačenje i obezbijedila veća konzistentnost i uporedivost izvještaja. Dodatno, obrasci bi trebalo da sadrže jasne indikatore ispunjenosti kriterijuma, kako bi se unaprijedila transparentnost i ujednačenost evaluacije.
- *Praćenje realizacije prethodnih preporuka* – U obrasce izvještaja je potrebno uključiti dio koji se odnosi na procjenu stepena realizacije preporuka iz prethodnih ciklusa reakreditacije. Na taj način obezbjeđuje se kontinuitet u unapređenju kvaliteta i omogućava evaluacija stvarnog efekta prethodnih preporuka.
- *Strukturiranje preporuka prema prioritetima* – Preporuke treba klasifikovati prema nivou važnosti i hitnosti, uz uvođenje jasnih kategorija (npr. obavezne, preporučene i savjetodavne), čime bi se ustanovama olakšalo planiranje i implementacija mjera unapređenja.

- *Razrada preporuka kroz primjere dobre prakse* – Gdje god je to moguće, preporuke treba dopuniti konkretnim primjerima dobre prakse ili modelima njihove implementacije. U tom smislu, potrebno je razmotriti uvođenje smjernica u pravilima i uputstvima za rad komisija, kao i aktivniju ulogu koordinatora u usmjeravanju komisija ka takvom pristupu.
- *Tehnička i jezička redaktura izvještaja i jasna odgovornost za njihov kvalitet* – Potrebno je uvesti sistem interne provjere izvještaja od strane stručne službe Agencije, kako bi se obezbijedila njihova koherentnost, jasnoća i ujednačenost. U tom pravcu, potrebno je definisati odgovornost koordinatora postupka za konačnu tehničku i jezičku redakturu izvještaja prije njihovog dostavljanja ustanovi, čime se dodatno jača profesionalna odgovornost u procesu evaluacije.
- *Razvoj tematskih analiza u funkciji unaprjeđenja procesa reakreditacije* - Agencija treba da nastavi sa izradom tematskih analiza koje obuhvataju pojedine segmente postupka reakreditacije, uključujući kvalitet internih sistema i mehanizama za obezbjeđivanje kvaliteta visokog obrazovanja, postojanje i razvijenost međunarodne dimenzije, kao i nivo uključenosti relevantnih stejkholdera u procese unapređenja kvaliteta, u cilju kontinuiranog inoviranja aspekata procesa reakreditacije.
- *Korišćenje rezultata eksterne evaluacije za unapređenje kvaliteta visokog obrazovanja* - Agencija treba da koristi rezultate sprovedenih evaluacija kao osnov za formulisanje preporuka i mjera za unapređenje kvaliteta visokog obrazovanja, u cilju njihovog dostavljanja nadležnom Ministarstvu.